

constantin virgil
gheorghiu

Sacrificatii

Dunării

CONSTANTIN VIRGIL GHEORGHIU

Sacrificații Dunării

Traducere din limba franceză de

Gheorghiță Ciocioi

Editura Sophia

București

2020

Redactor: Diana-Cristina Vlad

Traducerea s-a realizat după originalul în limba franceză: Constantin Virgil Gheorghiu, *Les Sacrifiés du Danube*, Éditions Plon, Paris, 1957.

© Editura Sophia, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României GHEORGHIU, CONSTANTIN VIRGIL

Sacrificații Dunării / Constantin Virgil Gheorghiu; trad. din lb. franceză: Gheorghiță Ciocioi – București: Editura Sophia, 2020

ISBN 978-973-136-727-9

I. Ciocioi, Gheorghiță (trad.)

„Poeti fiind, nu putem fi înțelepți.

Misiunea mea pe pământ e de a

spune lucrurilor pe nume.”

Thomas Mann

I. Profesorul Joseph și soția sa

1

O femeie, atunci când pleacă singură în vacanță, e neliniștită. Își închipuie că, în timp ce va lipsi, soțului ei i s-ar putea întâmpla

nenorociri dintre cele mai stranii.

Doamna Monica Martin pornea la drum în acea dimineață. Era 15 iulie 1956. O dată ușor de reținut.

15 iulie, după calendarul slav, este sărbătoarea Sfântului Vladimir, sfântul care i-a creștinat pe ruși. Trenul pleca la ora nouă dimineața, însă Monica era în picioare de la ora cinci. Profesorul Joseph Martin s-a trezit la ora șapte, ca de obicei. Acum, era opt fără un sfert. Profesorul se îmbrăca. Era încă adormit.

— Nu plec cu inima împăcată, spuse Monica Martin. Cine știe ce poate să ți se întâmple în timp ce eu lipsesc?

— Ce-ar putea să mi se întâmple?, îi replică profesorul.

Era pentru a zecea oară când soția lui îi repeta aceleași cuvinte. Continuă:

— Nu mi se va întâmpla nimic, absolut nimic. Enervat, trase de șiretul de la pantof. Șiretul se rupse. Soția îi aduse un altul. Îl privi cu compasiune pe soțul ei neîndemânatic și somnoros, care își puneă șiretul nou și-l arunca pe cel vechi pe covor.

Profesorul Joseph Martin era căsătorit de zece ani. De mai bine de zece ani. În acest timp, nu se despărțise niciodată de soția sa.

— Ție ți s-ar putea întâmpla ceva neprevăzut, spuse el. E prima dată când călătorești singură. Mai mult, în străinătate. Prima oară când călătorești pe mare.

Profesorul Joseph Martin și soția sa se așezară la masă. Monica turnă cafeaua. Locuiau în acest apartament de zece ani, un apartament mic și modest, situat însă în centrul Sofiei.

În clipa în care sorbi din cafea, profesorului Martin i se păru straniu pentru prima oară că se afla în acel apartament, în acel oraș și în acea țară. Până atunci, i se păruse normal. Până în acea clipă, nu se întrebese niciodată dacă era normal că locuia în Bulgaria. Trăise în Bulgaria fără să se întrebe dacă n-ar fi fost mai firesc să trăiască într-un alt colț al lumii. În țara sa, de exemplu. Acum, își puneă această întrebare. Se afla în Bulgaria din întâmplare. Cu unsprezece ani înainte, în 1945, fusese

demobilizat. Războiul tocmai se încheiase. Căuta să-și facă o situație. Joseph Martin făcuse studii strălucite în metropolă, în Occident. Încă de la începutul studiilor sale, știa cu certitudine că va deveni profesor. Un tânăr care este doctor în filosofie (specialitatea psihologie) nu poate deveni decât profesor. Dar lucrurile au luat o altă întorsătură. Într-o zi, a citit în ediția europeană a gazetei *New York Herald Tribune* că se căutau tineri sub 30 de ani, care să aibă o pregătire adecvată pentru misiuni antropologice, pentru un salariu foarte bun. Anunțul era din partea unui Institut de Istorie Naturală din Statele Unite. Joseph Martin și-a oferit serviciile sale chiar în ziua în care a citit anunțul. A fost angajat.

Echipele de antropologi organizate de americani erau trimise la toate popoarele subdezvoltate ale lumii ca să le măsoare, să le cântărească, să le fotografieze și să le pătrundă secretele vieții și sufletului lor. O activitate pur științifică.

Odată cu contractul, Joseph Martin a primit lista popoarelor subdezvoltate. I se cerea să aleagă unul pe care să-l studieze în mod special. Avea patru pagini imprimate cu numele popoarelor subdezvoltate, patru pagini imprimate cu caractere mici, enumerând triburile negre din Australia, pe eschimoși, pe canibali, Grecia, pigmeii, triburile indiene, România, India; mai multe sute de popoare subdezvoltate. Joseph Martin ar fi putut să plece la Polul Nord ori în pădurile ecuatoriale. A plecat în Bulgaria. Celelalte popoare subdezvoltate, unde i-ar fi plăcut să meargă, Grecia, de exemplu, aveau deja echipele de antropologi completate. Astfel că profesorul Joseph Martin a ajuns în Bulgaria. Aceasta s-a petrecut în 1945, în ziua Sfântului Vladimir, pe 15 iulie. Erau fix unsprezece ani de atunci. Sfântul Vladimir, cum a putut să afle în acele zile, era unul dintre cei mai mari sfinți ruși. Printr-o curioasă coincidență, soția sa pleca și ea în ziua Sfântului Vladimir, ziua sosirii lui la Sofia.

Contractul lui Joseph Martin fusese semnat pentru doi ani. Trecuseră însă unsprezece ani, și el se afla tot în Bulgaria. Profesorul Joseph Martin se căsătorise cu o tânără bulgăroaică.

Stătea în acea clipă în fața lui cu ceașca de cafea în mână. Joseph Martin era acum profesor la Universitatea din Sofia și director al Institutului

bulgar de Antropologie. Profesorul Martin vorbea limba bulgară, ca orice bulgar, se îmbrăca precum bulgarii și ducea aceeași viață ca și ei.

Soția sa pleca în chiar acea dimineață, după zece ani de căsătorie, ca să o cunoască pe soacra sa, pe care nu o văzuse decât în fotografii. Monica pleca în Occident, în marea metropolă a Nordului, unde soțul ei se născuse și unde locuia soacra sa. Profesorul Joseph Martin trebuia să plece, la rândul său, după două săptămâni. Concediile, la Institut, nu începeau decât peste două săptămâni. De unsprezece ani profesorul Joseph Martin nu plecase din Bulgaria. În tot acest timp nu-și văzuse nici mama, nici țara. Ar fi putut să plece, dar autoritățile bulgare nu-i acordau viză de ieșire Monicăi. Ea era căsătorită, căpătase naționalitatea soțului ei, însă autoritățile bulgare refuzau să-i acorde viza de ieșire din țară. Profesorul Joseph Martin ar fi putut să plece de unul singur să-și vadă mama și țara. Nu a vrut însă. Voia să plece cu soția sa. Voia să o ia cu el. Și, pentru că ea nu putea să plece, nu a vrut să meargă nici el vreme de unsprezece ani.

De această dată, soția sa avea viză de ieșire. Si nu doar că avea viză, ci ea pleca cu două săptămâni înaintea soțului său.

— Nu uita ce mi-ai promis, spuse profesorul, dând de-o parte ceașca de cafea. De îndată ce ajungi, du-te la dentist. I-am scris mamei. Mi-a răspuns că are un stomatolog extraordinar. Peste două săptămâni, când voi ajunge acolo, vreau să te văd cu dinți frumoși, nou-nouți...

Monica era o femeie frumoasă, brunetă, plinuță. Când privirile ei pătimăse fixau un obiect, îl învăluiau cu o asemenea căldură, încât aveai impresia că îl vor topi ori că acesta va sfârși prin a lua foc. În ciuda vitalității sale, dinții Monicăi erau negri, stricați. Un dinte din față, din partea de jos, îi căzuse. Când Monica râdea, se vedea locul gol, lăsat de dintele căzut. Lângă acest gol, asemenea unei ferestre smulse, ceilalți dinți erau cariați. Multe bulgăroaice rămăseseră fără dinți. Majoritatea bulgarilor aveau dinți stricați. De unsprezece ani, Bulgaria era sub ocupație sovietică. Când oamenii trăiesc sub ocupație sovietică, rămân fără dinți.

2

Soția profesorului Joseph Martin trebuia să se imbarce la Varna.

Până în Grecia, călătorea pe o navă comercială. De la ocuparea Bulgariei de către sovietici, vapoarele occidentale de călători nu mai brăzdează Marea Neagră.

Soția profesorului Martin era prima bulgăroaică ce pleca în Occident ca turistă. Acest eveniment devenise cunoscut în întreaga Sofie. Toată Bulgaria știa că Monica pleca. Prietenele sale au venit în pelerinaj să o vadă și să o întrebe dacă era adevărat. O invidiau. S-ar fi putut spune că Monica pleca în paradis, în țara minunilor. Soția profesorului Martin le-a arătat prietenelor sale pașaportul cu viza de ieșire. Plecarea era sigură. Cu toate acestea, îi era teamă. Până în ultima clipă i-a fost teamă că ar fi putut să i se întâmple ceva. Îi era teamă să vadă că pașaportul i-ar fi fost retras. Era prea frumos ca să țină prea mult. De aceea, îi era teamă.

Acum, trenul se apropia de Varna. Se zărea marea. Visul Monicăi era aproape de a se împlini. Pașaportul îl avea în geantă. Nu-i fusese retras. Monica stătea lângă soțul ei și privea marea mai albastră decât cerul.

Rămăseseră zece minute până la Varna. Monica era fericită, atât de fericită încât a început să plângă. Își așază capul pe umărul soțului ei și începu să plângă. Lacrimile se prelingeau pe stofa gri și tocită a sacoului, pe care profesorul Joseph Martin îl purta de mai bine de zece ani. Plângând întruna, Monica strânse mâna stângă a soțului ei și-l întrebă:

— Joseph, îți mai amintești?

Profesorul era emoționat. Mai emoționat decât soția sa. Cu toate că ea era cea care pleca, nu el.

— Ce să-mi amintesc, Monica?

— Aici, în apropiere de Varna, pe țărmul Mării Negre, în satul Lipova, a început povestea noastră de dragoste. Era tot în iulie. Sunt unsprezece ani de atunci, spuse ea.

Degetele profesorului mângâiară părul soției revărsat peste umărul său stâng. Trenul înainta prin câmpie. Se zărea vaporul cu care Monica urma să plece, ca și când ar fi fost lipit de spatele ferestrei trenului. Era un vapor din țara lui Joseph Martin, un vapor ce flutura pavilionul țării

sale. În apropierea navei, ca pe o carte poștală, se aflau două șalupe albe. Șalupele aveau și ele steaguri. Una dintre șalupe va veni în apropiere de țărm și o va lua pe Monica.

— De ce nu ne-am mai întors niciodată la Varna?, întrebă ea. Aici ne-am îndrăgostit. Ar fi trebuit să ne întoarcem. Nu e departe de Sofia. Spune, Joseph, de ce nu ne-am întors niciodată în aceste locuri în care a început dragostea noastră?

Profesorul Joseph Martin tăcea. Nu voia să audă vorbindu-se despre aceasta. Faptul de a se întoarce acum la Varna îi făcea rău. Marea, peisajul, vaporul pe care îl vedea pe fereastră, toate acestea nășteau în el o adâncă suferință. Ar fi dat orice să nu se afle acolo. Dar profesorul trebuia să o conducă pe soția sa, să vorbească cu comandantul vaporului. Ar fi preferat să i se smulgă o bucată de carne decât să vadă din nou acel loc. Acesta era legat de „păcatul lui capital”, cum spunea el însuși. Varna era locul în care profesorul Joseph Martin săvârșise cea mai mare greșeală din viața sa. Din această cauză se îndrăgostise de Monica. Din pricina acestei greșeli rămăsese în Bulgaria.

Profesorul Martin nu era un mistic. Era un om de știință, un om al logicii. Un mistic, un om care are credință, poate să se izbăvească de păcate. Un om cu logică își duce păcatul său până la moarte. Un om de știință, dacă a săvârșit un păcat, îl păstrează în mintea sa. Atâta vreme cât durează viața lui pe pământ.

Profesorul Joseph Martin trebuia să trăiască zi și noapte cu greșeala săvârșită aici, pe țărmurile Mării Negre, în satul Lipova de lângă Varna. Varna, acolo unde trenul se oprea chiar acum.

3

Lipova e un sat de pe țărmul Mării Negre, situat la trei kilometri depărtare, spre mieznoapte, de portul Varna. În cursul anului 1945, profesorul Joseph Martin sosise în acel sat cu o echipă de studenți bulgari ca să facă cercetări. Profesorul Martin avea pe atunci 28 de ani. Nu era ca acum, profesor la universitate, nici director la Institutul bulgar de Antropologie. Nu era decât conducătorul unei echipe de studenți. Acum, își primea salariul de la Ministerul Educației Naționale din Bulgaria, dar în 1945, Profesorul Martin își primea banii de la

Institutul de Istorie Naturală din Statele Unite. Cu acești bani din Statele Unite venise el să măsoare, să ia interviuri, să fotografieze și să-i studieze pe țăranii și pe pescarii din Lipova. Statisticile, interviurile și măsurătorile erau efectuate de studenții angajați de Martin de la Universitatea din Sofia. Munca studenților bulgari era simplă. Primeau chestionare tipărite, mergeau pe teren și le completau. Joseph Martin nu avea relații de prietenie cu acești tineri bulgari. Le împărțea dimineața fișele și chestionarele imprimate în America, le explica cum să le completeze și le primea apoi completate pentru a le aranja în clasoare metalice, sosite și ele tot din America. Biroul lui Joseph Martin se afla la marginea satului Lipova. O casă țărănească cu două camere văruițe și pământ bătătorit pe jos. Era cumplit de cald. Biroul său era o masă de brad, făcută de un tâmplar din Lipova.

Într-o seară, se afla în biroul său și-și aranja țiğările într-o tabacheră primită cadou de la un țăran. O tabacheră de cireș sculptată cu briceagul. O tabacheră de cireș păstrează țiğările uscate. Mai mult, lemnul de cireș are un miros plăcut, mai ales atunci când acesta este verde. Profesorul Martin adulmeca lemnul tabacherei și își aranja încet țiğările. În timp ce făcea aceasta, cineva a bătut la ușă. Erau un student și o studentă din echipa sa, doi studenți bulgari de la Universitatea din Sofia. Studenta era Monica, viitoarea lui soție. Studentul se numea Ivanov. Acum, era director al Institutului de Antropologie de la Sofia. Pe atunci, aveau amândoi mai puțin de 20 de ani.

Profesorul Joseph își amintea toate detaliile acestei scene. Sunt evenimente în viață care se fixează în minte în cele mai mici detalii. Profesorul își amintea că purta pantaloni scurți. Monica avea părul împletit în două cozi, era îmbrăcată cu o bluză albă, cu dantelă pe margini, și cu o fustă albastră, largă, așa cum poartă femeile și fetele pescarilor din Lipova. Monica era bronzată, iar obrajii îi plesneau de sănătate.

Profesorul Joseph Martin nu s-a oprit din aranjatul țiğărilor din tabacheră și din adulmecarea lemnului de cireș, după intrarea celor doi studenți bulgari în camera sa. Astăzi, încă are în nări aroma de lemn de cireș. Nu i-a invitat pe cei doi studenți să ia loc, cu toate că în fața mesei de brad, pline cu reviste, fișe și chestionare, erau două scaune. I-a lăsat

pe cei doi să rămână în picioare. Fără să deschidă gura, profesorul i-a întrebat din priviri și cu o grimasă pe chip ce doreau.

— Am venit să vă cerem un serviciu, ceva foarte important, a spus Ivanov. E vorba de un lucru grav.

— Ascult, a spus Joseph Martin.

Era ironic. La 20 de ani, orice tânăr este convins că atunci când deschide gura spune ceva important și grav.

— Sunteți un om cu suflet, spuse Ivanov, ceea ce vă cerem e urgent și grav. E ceva care o privește pe tovarășa noastră Monica.

Ivanov o luase pe tovarășa sa de mână, pentru a arăta că ea era Monica și că rugămintea se referea la ea.

— Nu o privește în mod direct pe Monica, a continuat studentul, ci pe cineva din familia ei. Ați auzit, poate, vorbindu-se de profesorul Leonid Andreev?

— N-am auzit niciodată de Leonid Andreev, a răspuns Joseph Martin, repetând numele.

Răspunsul lui era unul sec. Nu avea chef de vorbă.

— Profesorul Leonid Andreev e membru al Academiei Bulgare. O somitate, a spus studentul.

Joseph Martin a surâs atunci. Cuvântul „somitate” și cuvântul „bulgar” nu se potriveau. Nu puteau fi folosite împreună. A fi bulgar înseamnă a nu fi o somitate, iar a fi o somitate nu e totuna cu a fi bulgar. Nu există somități bulgare. N-au existat niciodată. Bulgaria n-a contribuit cu nimic la tezaurul cultural al civilizației universale. Nu există un Beethoven bulgar. Nu există un Edison bulgar. Nu există o catedrală Chartres bulgară. Nu există un Shakespeare bulgar, nici un Goethe bulgar. Nu există nici o invenție bulgară. Bulgarii nu au inventat nimic, nici măcar bicicleta. Bulgarii nu au inventat nici măcar storcătorul de legume. Nimic. Nu există niciun aport bulgar la cultura și la civilizația universală în afară de iaurt. Aceasta e singura contribuție bulgară la patrimoniul universal al umanității: iaurtul. Lăsând la o parte iaurtul și trandafirii (pentru că ei au câmpurile de trandafiri cele mai întinse din

Europa), bulgarii nu au produs nimic. E o aberație să vorbești de somități când în decursul istoriei nu ai fost capabil să produci decât iaurt și trandafiri.

— Lăsând la o parte faptul că e o somitate, un mare savant și un „mare cap” bulgar, continuă studentul, Leonid Andreev este, de asemenea, unchiul tovarășei noastre Monica.

Faptul că Leonid Andreev era unchiul acestei studente de la țară nu constituia nicidecum un titlu de glorie în ochii lui Joseph Martin. Nu era o faimă să fii unchiul unei fete de 20 de ani, așa cum poți afla în toate satele bulgare.

— În concluzie, spuse Joseph Martin, ce-aș putea să fac pentru această somitate, pentru acest „mare cap” bulgar?

Ironia profesorului Martin nu l-a descurajat pe Ivanov. Bulgarii sunt obișnuiți cu ironiile străinilor. Toate popoarele subdezvoltate sunt obișnuite cu astfel de ironii ale occidentalilor.

— Mai e ceva, spuse Ivanov. Profesorul Leonid Andreev a fost vreme îndelungată ministru al Educației Naționale.

— Perfect, spuse Joseph enervat. Dar nu văd legătura între toate aceste lucruri și scopul vizitei voastre.

— Nu vedeți legătura pentru că sunteți străin, a spus Ivanov. Dacă ați fi fost bulgar, ați fi știut că toți cei care au fost miniștri înainte de ocuparea Bulgariei de sovietici au fost condamnați la moarte și spânzurați.

— Spânzurați doar pentru faptul de a fi fost miniștri?, întreabă Joseph Martin.

— Da, doar pentru că au fost miniștri, răspunse Ivanov.

— Așadar, unchiul tău a fost spânzurat?, întreabă Martin. (De această dată o privea pe Monica.)

— N-a fost, răspunse Ivanov. Profesorul Andreev este respectat de toți bulgarii. Toți bulgarii l-au adăpostit și l-au ascuns până acum.

— A fost arestat acum?, întreabă Martin.

— Poliția a dat de urma lui, a continuat Ivanov. Nu l-au arestat încă, dar când poliția dă de urma cuiva, arestarea acestuia este ca și făcută. E inevitabilă. Poliția a dat de urma lui Andreev. Pentru aceasta am venit. E urgent. Vă rugăm să ne ajutați. Trebuie să-l salvăm.

— N-am nicio putere, a spus Joseph Martin.

— Ba da. Dumneavoastră puteți, a spus Ivanov. Doar dumneavoastră puteți să-l salvați. Peste două zile, un vapor din țara dumneavoastră va sosi la Varna. Vorbiți cu comandantul. E un compatriot de-al dumneavoastră. Spuneți-i să-l ia la bord pe Leonid Andreev, îl veți salva de la moarte.

— Îmi cereți un lucru imposibil, a spus Joseph Martin.

— Dacă vorbiți cu comandantul, îl va lua. E atât de simplu pentru dumneavoastră... Vorbiți cu comandantul, nimic mai mult.

— Îmi pare rău, spuse Joseph Martin. Cu o astfel de faptă, aș comite o dublă ilegalitate. Întâi de toate, aș fi nedrept cu guvernul bulgar, care mi-a oferit cu mărinimie ospitalitatea. În al doilea rând, aș fi nedrept față de propriul meu guvern, care are relații de prietenie cu guvernul bulgar. Presupunând că unchiul tovarășei voastre a fost condamnat pe nedrept, el a fost totuși condamnat legal. Guvernul țării mele recunoaște guvernul bulgar și, prin urmare, legalitatea actelor sale.

În ochii guvernului țării mele, Leonid Andreev este un condamnat la moarte. Nu pot să fac nimic. Refuz.

— Vă urăm noapte bună, a spus studentul.

A pronunțat aceste cuvinte calm, fără ură, cu simplitate. A luat-o pe Monica de mână și s-au îndreptat amândoi spre ieșire. Mergeau în același pas, liniștiți. Când au părăsit camera lui Joseph Martin, cei doi studenți au pornit la drum cu aceeași simplitate, ca și cum nu ar fi pășit pe pământ, de parcă ar fi mers spre veșnicie. Intervenind la profesorul Joseph Martin, nu-și făcuseră nicio iluzie. Prin urmare, nu pierduseră nimic. O simplă încercare. Nu avuseseră nimic de pierdut.

Istoria îi învățase pe bulgari să nu-și facă iluzii față de străini, față de străinii civilizați.

La două zile după rugămintea studenților bulgari în legătură cu academicianul Leonid Andreev, un vapor sosit din patria lui Joseph Martin a acostat la Varna.

Era un vapor de mărfuri, care aducea la Varna arme automate pentru trupele sovietice din Bulgaria. Flutura pavilionul țării lui Joseph Martin. Venise cu încărcătura lui de arme automate. Consulul de la Varna a oferit o recepție în onoarea ofițerilor de pe navă. Joseph Martin a fost invitat și el, atât în calitate de compatriot, cât și pentru faptul că se afla în regiune.

Acesta este protocolul cu astfel de ocazii. S-au servit băuturi naționale. În timpul recepției, consulul a spus ofițerilor de marină:

— Nu e cazul să mă îmbăt de fericire că mă aflu la Varna. E nespus de neplăcut să fii consul aici, nespus de neplăcut.

— Totuși, litoralul este încântător, zise comandantul.

— Zona e frumoasă, continuă consulul. Dar cel care stă aici este obligat să asiste la toate nenorocirile. Cel ce locuiește la Varna este obligat să vadă cu propriii săi ochi cele mai cumplite orori. E nespus de dezagreabil, cumplit de neplăcut. În această dimineață, de pildă, am fost să caut caviar pentru recepție. Pe drum, la cinci kilometri de Varna, în plin centrul unui sat, am fost obligat să trec cu mașina pe sub un cadavru spânzurat între doi copaci, ca un lampion deasupra unui drum. A trebuit să trec cu mașina mea pe dedesubt. As fi vrut să fac cale întoarsă, dar comandasem caviarul în ajun și nu puteam să-l iau decât cu mașina de la consulat. A trebuit, deci, să trec pe sub cadavrul spânzurat deasupra drumului. A șters în mod sigur plafonul mașinii cu picioarele lui. Iată ce înseamnă să fii consul la Varna... Și asta nu e tot. Un consul la Varna e condamnat să audă toate blestemățiile. Urechile, la fel ca ochii, suferă din pricina ororilor de aici. Cel puțin cinci persoane mi-au povestit, în ciuda protestelor mele, cum era mortul spânzurat. Furnizorul nu terminase încă de ambalat caviarul în lăzi cu gheață. A trebuit să aștept vreo zece minute. Și timp de zece minute nu mi-a vorbit decât de crima din timpul nopții. Spânzuratul fusese arestat de miliție în ajun. Căuta probabil o barcă ori un vapor ca să fugă. Pe scurt,

se ascundea aici, pe țărm, sperând în salvare ca orice om hărțuit de poliție. Miliția a pus mâna pe el. În timpul nopții, milițienii i-au tăiat nasul. Apoi, i-au tăiat limba și urechile. L-au jupuit de viu, scoțându-i fâșii de piele cu baionetele lor. Întregul sat a asistat la aceasta. Când nefericitul a murit, mutilarea lui tot nu a încetat. Îndată, trupul mutilat a fost spânzurat, ca un felinar uriaș, chiar în mijlocul drumului, între doi copaci. Va fi lăsat acolo sus până la putrezirea lui completă – până ce vântul îl va spulbera bucată cu bucată. Așa se obișnuiește. Nimeni nu are dreptul să dea jos un cadavru spânzurat de autorități. Spânzurarea lui Mussolini, cu capul în jos, nu e nimic pe lângă aceasta. Prin comparație cu bulgarii, italienii sunt omenoși. Bulgarii lasă cadavrele spânzurate până ce înseși oasele putrezesc, până ce nu mai rămâne nici măcar un cap de frânghie. Doar vântul și intemperiiile au dreptul să smulgă frânghia unui cadavru spânzurat de autorități.

Mi s-au povestit aceste orori în toate detaliile și aș fi vrut să iau caviarul meu fără gheață, fără nimic, doar să nu mai aud o vorbă. Dar, pe aceste călduri, e mai bine să nu transporti caviarul dacă nu ai un ambalaj de gheață. Caviarul este foarte bun, dar e pretențios. Mai ales transportul e delicat.

Consulul continuă:

— Știți ce crimă a comis acest om pentru a fi ciopârțit în bucăți cu lovituri de baionetă, apoi spânzurat? A fost ministru înainte de ocuparea Bulgariei de către sovietici. Atâta tot. Nimic altceva. Nu mă fericiți că sunt consul la Varna. E cumplit să trăiești aici...

Chiar înainte de sosirea voastră... (Cine a sosit primul? Cred că secundul vaporului.) Ei bine, chiar în momentul în care secundul suna la ușă, se anunța la radio arestarea lui Leonid Andreev. E numele spânzuratului. Mă aflu aici, în acest salon. Verificam dacă valeții au aranjat cum trebuie bufetul, dacă fiecare lucru era la locul lui. Am această manie... Înainte de orice recepție, verific sticlele, platourile cu sandviciuri, totul. Radioul era pornit. Se transmitea comunicatul oficial. Și comunicatul anunța că Leonid Andreev, fostul ministru, s-a sinucis în momentul arestării. Fusesse masacrat cu lovituri de baionetă, iar autoritățile oficiale spuneau că s-a sinucis. Dacă eram marinăr, dragii mei prieteni, n-aș fi pus niciodată piciorul pe acest țărm! E cumplit să fii consul aici.

Consulul ciocni cu comandantul navei, care adusese armele automate pentru miliția bulgară și trupele ruse de ocupație.

— Voi fi numit, în curând, într-un alt loc, spuse el. După douăzeci de ani de carieră pe aceste țărmuri sălbatice, am dreptul la un post la Nisa ori la Monte Carlo.

În clipa când a ciocnit cu Joseph Martin, consulul a spus:

— Ce-ai pățit, tinere savant?

Profesorul Martin se scuză. Era cam obosit. Cel puțin așa spunea. Apoi a întrebat:

— Sunteți sigur că omul pe care l-ați văzut spânzurat este academicianul Leonid Andreev? Sunteți *sigur* de asta?

— Îl cunoașteți?, întreabă consulul. Nu mă miră. Oamenii de știință se cunosc între ei. Un mare savant, o somitate. Ghinionul lui a fost acela de a fi ministru înainte de ocuparea țării sale de sovietici. Aici, toți cei care au fost miniștri înainte de sosirea rușilor au fost spânzurați. Așa sunt legile de astăzi. Ce putem să facem? *Dura lex, sed lex*. Unde l-ați cunoscut pe nefericitul Leonid Andreev?

— Nu l-am cunoscut personal, spuse Joseph Martin. Nu l-am cunoscut personal, dar am auzit vorbindu-se despre el.

— Nu mă miră deloc. Toți intelectualii europeni au auzit de Leonid Andreev.

Consulul continuă să ciocnească cu invitații. Un valet în costum servea sandviciuri cu caviar. Era un caviar cu adevărat excepțional. Joseph Martin se simțea rău. S-a scuzat că nu poate să mănânce. Era foarte palid.

— Nici măcar un sandvici?, spuse consulul. Nu găsești un astfel de caviar decât la consulatul nostru.

Toată lumea a recunoscut că era vorba de un caviar nemaipomenit, demn de consulatul patriei lui Joseph Martin.

Recepția era pe sfârșite. Oamenii au început să plece. Profesorul Joseph Martin s-a apropiat de comandantul navei care adusese arme automate rușilor și bulgarilor, un tânăr nespus de simpatic.

— Comandante, un intelectual bulgar m-a rugat să intervin pe lângă dumneavoastră ca să-l îmbarcați clandestin. Țin să precizez că e vorba de un condamnat politic, de un condamnat la moarte.

— Aduceți-l cât mai repede, spuse comandantul. Indicați-mi locul și trimit șalupa să-l caute. Nu e nevoie să insistați. Aduceți-l. Asta e tot. Nu trebuie nici măcar să-mi mulțumiți.

Comandantul i-a spus că-l va lua ca și cum n-ar fi fost vorba de un condamnat la moarte, ci de un colet inofensiv, de un obiect. I-a spus simplu:

— N-aș fi îndrăznit să vă vorbesc, zise profesorul.

— De ce, profesore?, a întrebat comandantul.

— E vorba de un condamnat, de o îmbarcare clandestină, spuse Joseph Martin. O ilegalitate...

— Să ne... pacea cu legalitatea, spuse comandantul. Fac pe legalitatea lor. Mă înțelegeți? Eu sunt marinar. Un marinar știe ce este legal și ce nu este. Cei de pe uscat să nu vină să ne... pe noi, marinarii, cu ilegalitatea. Când un om se îneacă, profesore, singura lege valabilă este să-i arunci un colac de salvare. Iată ce este legal. Și asta o fac toți marinarii de pe toate mările. Când un om este în primejdia de a pieri nu te mai ocupi de teorii. A te ocupa de teorii ar fi o crimă. Îi arunci imediat un colac de salvare. Fără nicio ezitare. Ezitarea înseamnă crimă. Aceasta e prima poruncă a marinarului. Oamenii acestei țări nefericite, ocupate de sovietici, se îneacă pe pământ, se sufocă. Se scufundă. Sunt în primejdie de moarte. Statul polițienesc este mai înfricoșător decât valurile mării. În aceste nefericite țări, oamenii au nevoie cu atât mai mult de colaci de salvare decât dacă s-ar afla sub apă, în mijlocul oceanului. În Bulgaria, în România, sunt mai mulți oameni care se îneacă pe pământ decât în mijlocul oceanului, sub furtuna dezlănțuită. Pe pământ se află adevărații naufragiați. În aceste nefericite țări ar trebui constituite

echipe de salvatori pentru naufragații de pe pământ, așa cum sunt constituite echipe de salvare la marină. În țările ocupate de sovietici, pericolul naufragiului este mai mare pe uscat decât pe apă. De fiecare dată când noi venim aici, în Marea Neagră, pescuim patru ori cinci naufragați în valurile progresului sovietic. Îi luăm la bord, profesore, într-o stare de epuizare și de disperare, pe care naufragații de pe mare nu o cunosc decât după două sau trei zile de luptă împotriva valurilor... Adevărate epave acești naufragați în valurile terorii progresului slav. Sunt total epuizați. Îi luăm de acolo unde îi aflăm, când pe un student, când pe un preot, pe un ofițer, țaran ori lucrător în mină. Le aruncăm pur și simplu un colac de salvare. Aceasta este legea marinarilor. Cei de pe pământ trebuie să învețe de la marinari ce este legal. Legalitatea înseamnă a salva un om care se află în primejdie. Ați auzit ce i s-a întâmplat acestui academician. De ce? Pentru că a fost ministru înainte de ocuparea Bulgariei de către ruși... Aduceți-mi-l pe omul dumneavoastră. Indicați-mi un loc de întâlnire, ca să trimit acolo șalupa. Marinarii mei știu să se descurce. Când mi-l trimiteți?

— Deocamdată, voiam doar să vă întreb dacă ar fi fost posibil, spuse Martin.

— Nu aveți nici un fel de îndoială, zise comandantul. Unde este omul dumneavoastră acum?

Martin tăcea. Omul său fusese spânzurat deasupra drumului.

— Răspundeți-mi, profesore. Unde este omul dumneavoastră? Unde se află el acum?

Comandantul avea un fel straniu de a pronunța cuvântul *om*. Când spunea *om*, aveai impresia că-și pronunța propriul nume. Când pronunța cuvântul *om*, părea că el se referea la unicul om care exista pe pământ. Și el îi cerea lui Joseph Martin să-i spună unde era omul său. Omul lui Joseph Martin era fostul academician. Și Joseph Martin lăsase să moară *omul*, îl lăsase să moară pe omul *său*. Îl lăsase să fie tăiat în bucăți de milițieni, îi lăsase pe milițieni să-i taie nasul, limba, urechile, să-i smulgă ochii cu baionetele lor. Iată ce făcuse Joseph Martin pentru *omul său*, pentru fostul academician Leonid Andreev. Ivanov și Monica veniseră la el, Joseph Martin, ca să-i ceară un colac de salvare pentru

bătrânul aflat în primejdie, și Joseph Martin îi refuzase. Iar acum comandantul navei îi cerea lui Joseph Martin să-i spună unde era *omul său*. S-ar fi părut că-i cerea socoteală.

— Nu pot să-l aduc acum aici, spuse Joseph Martin. Data viitoare...

— Nu ezitați niciodată, spuse comandantul. Luați aminte că aceasta v-o spune un marinar.

Joseph Martin se scuză, pretextând că nu se simte bine. A plecat. Îi rămăsese în urechi întrebarea comandantului: „Unde e omul dumneavoastră? *Omul dumneavoastră...*”

6

Joseph Martin nu-i mai vorbise niciodată Monicăi de moartea bătrânului academician. Dar acum, pentru că se afla din nou la Varna, i-a mărturisit drama sufletului său.

— Nu se uită niciodată astfel de crime, a spus el. Cel care a ucis un om are întreaga lui viață vocea și privirea victimei sale în minte. Păcatul este mai dureros în memorie decât în trup. În fiecare toamnă, când cad frunzele, mă cuprinde groaza. Fiecare frunză care cade pe pălăria mea, ori pe umărul meu, mă umple de teamă. Am impresia că sunt fâșii din trupul chinuit al lui Leonid Andreev, spânzuratul pe care l-am lăsat să putrezească în aer. Consulul spunea: „Nimeni nu are dreptul să dea jos trupul unui spânzurat. Doar vântul și intemperiiile au dreptul să dea jos un cadavru spânzurat de poliție.” De fiecare dată când vântul suflă și de fiecare dată când văd o hârtie ori o frunză purtată de vânt, am senzația că sunt o părticică din trupul lui Andreev, din trupul lui, pe care vântul vrea să-l smulgă din frânghia sa. Trupul *omului meu*, cum spunea comandantul navei...”

7

Șalupa vaporului se îndrepta către țărm. Peste câteva clipe, urma să plece. Monica era singura pasageră de la bordul vaporului care pleca din Varna. Se lăsa seara. Era *die blaue stunde*¹. Profesorul Joseph Martin aștepta în port sosirea șalupei. Valurile Mării Negre erau întunecate. Ca de cerneală. Marea părea o pasăre uriașă, neagră, decapitată, care se

zbătea lovind țărmul cu fiecare dintre valurile sale, ca și cum acestea ar fi fost aripi.

— Mama ta nu va fi supărată pe mine?, întrebă, pe neașteptate, Monica.

Șalupa care trebuia să o ia se apropia.

— De ce?, întrebă profesorul.

— Ai fi putut să ai în țara ta o carieră strălucită. Ai rămas în Bulgaria din cauza mea... Nu ți-ai revăzut țara de zece ani din cauza mea. Mama ta știe că dacă n-a putut să te vadă de zece ani aceasta e doar din cauza mea. Va fi în mod sigur supărată. Eu sunt cea care i-am ținut fiul departe de ea.

— Mama nu va fi supărată, spuse profesorul. Mama suferă că nu m-a văzut, dar ea își închipuie că fiul ei este un erou. În toate scrisorile mele i-am spus că se înșală, că nu sunt un erou. Are aceeași părere și despre tine. Crede că suntem salvatori de oameni, că facem lucruri extraordinare amândoi. Te rog: distruge această închipuire pe care și-o face despre noi! E falsă. Spune-i cum stau lucrurile. N-am părăsit Bulgaria deoarece n-ar fi avut rost să plec și să te las singură în mâinile lor. Pentru asta. Roag-o să vadă lucrurile așa cum sunt. N-am plecat de aici pentru că rușii și bulgarii nu-ți acordau viză de ieșire. Nu e niciun eroism în asta. E foarte simplu. Unul dintre noi nu avea viză de ieșire. Nimic mai mult. Și apoi, ea își închipuie că facem parte dintr-o organizație clandestină care salvează oameni din închisori. E mândră de asta. Orice mamă e mândră să știe că fiul ei este un erou, că nora ei este o eroină. Spune-i franc, Monica, să nu-și facă iluzii. Spune-i că noi facem ceea ce fac toți marinarii din lume. Când un om se îneacă, îi aruncă un colac de salvare. Nu săvârșim ceva eroic. Facem ceea ce a făcut Veronica când Iisus a urcat pe Golgota. A șters chipul Mântuitorului cu o maramă, căci Iisus avea fruntea plină de sudoare și nu putea să-și șteargă singur sudoarea. Asta e tot. Nimic mai simplu. Este fapta cea mai simplă pe care un om poate să o împlinească în această lume. Din această cauză, Veronica nici măcar nu este menționată în Scripturi. Niciun evanghelist nu vorbește despre ea. Spune-i mamei că n-am făcut decât ce-a făcut Veronica pe Golgota. E cel mai ușor lucru de pe pământ. Încearcă să o convingi pe mama că nu suntem eroi, ci, pur și simplu, oameni.

Profesorul își aprinse o țigară. Avea aceeași tabacheră din ziua în care, la Lipova, îi refuzase pe Monica și pe Ivanov. O păstrase. Nu s-a despărțit niciodată de ea. Pentru orice om pe care l-a ajutat să rămână în viață, a gravat o urmă cu briceagul. Fiecare urmă era o viață salvată, un om îmbarcat, un om ascuns, care fusese trecut clandestin frontiera, un bilet de avion. Tabachera de cireș purta sute de urme gravate. Aceasta era opera lui Joseph Martin: sutele de vieți salvate.

— Nu e vorba de eroism aici, spuse el, uitându-se la tabacheră. Oamenii știau că nu-i vom refuza și veneau la noi. Unde puteau să se ducă? Ceilalți, cei din străinătate, știau că îi ajutam pe acești oameni, și ei ne-au oferit bilete de avion, de tren, bani. Societățile de binefacere, companiile de navigație, agențiile de voiaj din străinătate ne-au ajutat. Nu aveam niciun merit special. Studenții ne-au ajutat și încă ne mai ajută. Meritul le revine lor pe de-a-ntregul. Spune-i mamei să nu se supere. Fiul ei nu este un erou. Suntem precum Veronica, nu merităm să fim menționați. Facem faptele cele mai simple ce pot fi împlinite de un om.

Șalupa era la chei. Monica a urcat ajutată de doi marinari.

— Ai grijă să nu ți se întâmple ceva, spuse ea. Ai foarte mare grijă. Scrie-mi în fiecare zi, în fiecare zi. Și ai grijă...

Șalupa a smuls-o pe Monica de la mal. S-a îndepărtat spunând:

— Ai grijă, Joseph, ai mare grijă...

Nu i se mai auzea glasul. Șalupa era în larg. Dar valurile repetau pentru omul care rămăsese pe plajă: „Grijă, grijă. Ai mare grijă..

Valurile Mării Negre nu repetau aceasta pentru Monica, femeia care pleca singură pe mare. Valurile repetau: „Grijă, grijă” pentru omul care rămânea pe uscat. Căci de la venirea rușilor pe aceste țărmuri ale Mării Negre viața era cumplit de primejdioasă pe pământ, mai primejdioasă decât pe mare. Și, pentru aceasta, Marea Neagră repeta profesorului rămas pe uscat: „Grijă... grijă... grijă...”

II. Și poliția vă va căuta...

8

Profesorul Joseph Martin a mers la gară. Avea examene a doua zi. Trenul de Sofia pleca la ora 21.30.

În gara din Varna așteptau sute de călători. Nu erau bănci destule în sala de așteptare. Călătorii stăteau pe peron așezați chiar pe ciment, cu spatele sprijinit de zid.

Odată ajuns la gară, Joseph Martin a fost cuprins de un sentiment cumplit. I s-a făcut teamă. Avea fără încetare în minte cuvintele soției sale: „Ai grijă să nu ți se întâmple ceva, Joseph. Ai grijă...” Aproape o angoasă. Îi era teamă ca trenul să nu deraieze. Îi era teamă de o catastrofă pe calea ferată.

„De la oboseală”, își spuse el.

Pentru a uita de teamă, se plimbă pe peron cu pași mari. Își aminti de opera unuia dintre colegii săi care făcuse cercetări la Tropice, în America de Sud.

Colegul lui Joseph Martin îi studiase pe indienii din pădurile tropicale. Acești indieni trăiau complet goi. Nu-și acopereau decât capul. Când un copil se năștea, se așeza pe acesta un fel de cască din scoarță de copac foarte incomodă. Copiii, bărbații și femeile purtau pe cap această cască de scoarță de copac de la leagăn până la mormânt. Erau goi, dar cu cască. Dormeau cu casca, lucrau cu casca, făceau dragoste cu casca, se bucurau și se întristau purtând mereu cască. Era o cască solidă, asemenea celei pe care o purtau cavalerii din Evul Mediu. Aceasta pentru că în acea regiune era o insectă a cărei înțepătură, dacă atingea brațele, picioarele, ochii, pieptul, nu avea niciun efect. Această muscă are o trompă lungă ca acul de seringă. Dar dacă această insectă ar fi înțepat capul ar fi fost un pericol. Ea înțepa pielea craniului. Sub piele se dezvoltă o larvă, care împânzea oasele craniului. Această larvă nu arăta niciun interes față de pielea ori carnea omului. Ea căuta doar creierul. E o larvă care nu poate trăi decât în materia cenușie a creierului omului.

Creierul omenesc e cel mai frumos și cel mai delicat dintre toate materiile care există în univers. Cel mai frumos, cel mai nobil. Doar în această materie poate trăi larva. Pentru că ea nu poate trăi decât în creier a fost numită „larva raționalistă”. Odată ajunsă în creier, ea se înmulțește cu o rapiditate uimitoare. Un singur vierme este îndeajuns ca să producă sute de alți viermi. Pentru aceasta, n-are nevoie decât de un singur lucru: materia cenușie a creierului omului. Atât. Și se înmulțește. Sute și mii de viermi raționaliști apar atunci. Ei rod creierul omului pe bucăți, pe compartimente. Nefericitului căruia i-a pătruns în creier unul dintre acești viermi îi dispare mai întâi vioiciunea. Apoi își pierde tristețea. Nu mai este niciodată vesel ori trist. Viermele raționalist devorează îndată un alt fragment din creier: omul nu mai are niciun ideal, nicio speranță. Apoi, omul care are acest vierme în cap devine indiferent la noțiunea de direcție. Toate direcțiile îi sunt indiferente. Tot ceea ce i se poate întâmpla unui astfel de om n-are nicio însemnătate. Nu-i mai este frig, foame, cald ori sete. Un astfel de om are o putere de rezistență cumplită. Poate trăi vreme îndelungată printre ceilalți oameni. Dar trăiește ca un obiect indiferent. Și este cel mai ascultător dintre toți. N-are nicio preferință, iar dacă i se spune să se arunce în foc, se aruncă în foc. Viermele a ros visele sale, până la dorința de a mai trăi...

De când trăia în Bulgaria, Joseph era obsedat de acest vierme al creierului. Când sovieticii apar undeva, încep, precum musca, să introducă un vierme în creierul omului: teama, neliniștea și insecuritatea combinate într-un mod foarte savant. În pădurile tropicale, oamenii își protejează capetele cu o cască de scoarță de copac. Într-o țară ocupată de sovietici, e cu neputință ca oamenii să-și salveze capetele. Viermele pătrunde în creierul lor. Teamă vârată de sovietici în creierul cetățenilor are exact aceleași efecte ca cea produsă la Tropic. Omul își pierde bucuria pe neașteptate. Acolo unde apar sovieticii, oamenii nu mai surâd, ca și când ar avea „viermele raționalist” în creierul lor. Apoi, oamenii își pierd visele și voința: moartea ori viața le devin indiferente.

Profesorului Joseph Martin îi era cumplit de teamă ca acest vierme sovietic să nu intre în creierul său. Majoritatea studenților, majoritatea bulgarilor, îl aveau în creierul lor. Ceea ce este marcant la omul care are

viermele în creier este privirea acestuia: e neutră și cenușie. Dacă îi așezi mâna pe umăr ori dacă mergi în spatele lui, omul se întoarce și ridică brațele gata să spună: „Mă predau!” E singura expresie pe care o cunoaște omul care are viermele în creier. „Mă predau.” De la nașterea și până la moartea sa, nu așteaptă decât un lucru: să-și ridice mâinile și să strige: „Mă predau!”

Profesorul Joseph Martin se apăraseră cu îndârjire, cu încăpățănare, ca să nu lase viermele sovietic să intre în creierul său. Ar fi preferat să capete poliomielită. Paralizia trupului este mai puțin gravă decât paralizia bucuriei, tristeții, voinței de a trăi, viselor. Omul care are acest „vierme raționalist” în creier nu mai are nici o stare bună, nici una rea. Nu mai are nimic. E asemenea unui buștean, unei bucăți de fier ori unei pietre. Nu mai cunoaște decât gesturile automate, gesturile precise și supunerea. Se supune la toate. De îndată ce armata sovietică ocupă o țară, ea injectează prin toate posturile de poliție, prin miliție, prin comisarii politici acest vierme în creier. Apoi, se pun pe picioare planurile de progres. Dar, mai întâi, se inoculează viermele tuturor cetățenilor.

Profesorul se opri brusc. Difuzoarele anunțau că niciun tren de călători nu va pleca din gară câtă vreme mărfurile care se aflau în port nu vor fi încărcate.

Călătorii au fost invitați să ajute mai întâi la încărcarea acestora.

9

Oamenii așezați pe peron se vor ridica unul după altul. Li se părea normal să răspundă acestei invitații. Voiau cu toții să plece, dar niciun tren de călători nu pleca înainte ca mărfurile din port să fie încărcate. Era normal ca toți călătorii să colaboreze la încărcarea mărfurilor pentru a pleca. Era logic, la fel de logic ca a cumpăra un bilet înainte de plecare. Perfect logic. Logica este capitală pentru un om al cărui creier a fost invadat de „viermele raționalist”. Omul cu creierul plin de viermi nu dorește în viață decât „logica mărunță”. Îi este suficientă. Ea înlocuiește pâinea. Înlocuiește apa. Este vitală. Iar sovieticii o servesc regulat. Nu e vorba de logică pur și simplu. De aceasta nu este nevoie. Ceea ce trebuie servit oamenilor cu creierul plin de viermi, ca ei să poată trăi, e o logică

măruntă, o logică cotidiană, care nu este valabilă decât de pe azi pe mâine. Precum alimentele, precum supa, această logică trebuie să fie proaspătă. Ea nu rezistă decât de pe o zi pe alta. A doua zi, va fi o alta. Principalul este ca mica logică să fie servită caldă, ca un fel de mâncare, la anumite ore, ca supa. Ea întreține viața. Căci logica, pe scurt, adevărata logică, cea care poate să se conserve nealterată ani de zile, e devorată de viermele creierului.

Acum se servea călătorilor explicația logică a următorului fapt: dacă nu se încarcă mărfurile, trenurile de călători nu pleacă. Călătorii vor pleca, așadar, din gară unul după altul.

Mărfurile se aflau într-un loc interzis oamenilor de rând, chiar pe țărm. Portul nu era departe de gară. Mărfurile ce trebuiau încărcate erau în lăzi albe. La lumina farurilor, coloana călătorilor s-a îndreptat către lăzile albe în port. Erau lăzile descărcate de vaporul cu care Monica plecase.

Profesorul Joseph Martin s-a îndreptat spre port împreună cu ceilalți călători. Erau mii de lăzi albe. Pe o lungime de aproape un kilometru, lăzile albe, asemenea unor imense bucăți de zahăr, erau aliniate una lângă cealaltă.

Nu poți decât să te minunezi uneori de mulțimea mărfurilor care pot să intre într-un vapor. Toate lăzile erau aduse de nava cu care Monica abia plecase. Fuseseră descărcate în ambarcațiuni speciale. Marea nu era destul de adâncă să poată permite navei să ajungă până la țărm; acum, lăzile trebuiau să fie cărate în cărucioare până la furgoanele pentru bagaje.

Călătorii au fost împărțiți în echipe de câte șase. În afară de călători, erau și alți oameni, cetățeni din Varna, mobilizați pentru această muncă „de interes colectiv”. Șase oameni cărau o ladă de brad. O puneau într-un cărucior. Împingeau apoi căruciorul pe o alee asfaltată. Să împingă era ușor. Când ajungeau la platforme și când căruciorul trebuia să urce, era nevoie să împingă cu mai multă forță. Pe platformă, douăsprezece brațe ridicau cutia și o așezau în furgon. Nu era o muncă grea. Oamenii făceau aceasta în liniște.

În puțină vreme, s-au format două șiruri, două șiruri asemănătoare rândurilor de furnici și care se deplasau în sens opus. Un șir cu cărucioare goale se îndrepta către port, iar celălalt, cu lăzile albe, se îndrepta spre rampa unde așteptau vagoanele.

La lumina lunii, spectacolul era unul nemaivăzut. Joseph Martin a făcut prima tură. Din când în când, cineva striga: „Atenție, fragil! Atenție, fragil!”

Strigătul gardienilor și al polițiștilor nu era nici el lipsit de poezie.

Lucru de căpătâi pentru un om este să știe să afle poezia și să o guste. Cu bunăvoință, se poate afla poezia chiar în două șiruri de oameni, unul cu poveri negre și goale și celălalt cu poveri albe, cu lăzile. Joseph Martin putea să afle poezia în valurile mării care scandau: „Grijă... grijă... grijă”, ca și în strigătele polițiștilor care spuneau: „Atenție, fragil!”

Echipa lui Joseph Martin a descărcat prima ladă.

— Pe partea cealaltă!, a strigat supraveghetorul.

Era scris pe ladă, în limba lui Joseph Martin, și în bulgară, pe ce parte trebuia să o așezi. Martin și cei cinci coechipieri o așezaseră invers în vagon. Și-au reparat greșeala. Pe ladă era scris în limba maternă a profesorului Martin: „Natura mărții: proiectoare. Data fabricației: februarie 1956. Locul fabricației: ...”

Martin nu mai putea de bucurie. Citise numele orașului în care s-a născut și unde și-a petrecut copilăria, unde își făcuse studiile universitare, orașul în care trăia mama sa, orașul în care plecase Monica și unde, la rândul lui, va ajunge și el peste două săptămâni. Orice om se bucură când citește, în străinătate, numele orașului său. Joseph Martin se bucura din toată inima. Orașul lui fabricase aceste proiectoare și le trimitea ca să lumineze Bulgaria. Patria lui Joseph Martin trimitea lumină. E cel mai frumos dar pe care oamenii pot să-l facă semenilor.

Profesorul Joseph Martin lucra cu entuziasm la descărcarea lăzilor. Acum, el știa ce este înăuntru. Erau lăzi pline de lumină. Erau fabricate în țara sa, și aceasta îi dădea curaj.

La miezul nopții, munca era aproape încheiată. Li s-au dat călătorilor pâine și apă. Era o recompensă. Apoi, s-au încărcat ultimele lăzi. Proiectoarele din lăzile de brad erau uriașe, cu lentile de un metru în diametru. Patria lui Joseph Martin descoperise, fără îndoială, un nou sistem de iluminat al orașelor. Bulgarii se vor folosi de acesta ca să lumineze Sofia și Varna. Patria lui Joseph Martin era campioană a invențiilor. În decursul istoriei, patria lui Joseph Martin trimisese lumina, prin filosofi săi, prin scriitorii și prin inventatorii săi, la toate popoarele de pe pământ. Misiunea patriei sale era să răspândească lumină peste tot, sub toate formele. Și acum, că sovieticii nu mai permiteau venirea luminii sub o altă formă, patria lui Joseph Martin aflase totuși un mijloc de a trimite lumina în țările ocupate, prin aceste proiectoare. Era, fără îndoială, o formă inferioară de lumină, dar era, totuși, lumină. Acest gest simbolic era unul minunat, demn de patria sa. Profesorul dorea să împartă bucuria cu cineva. I-a spus coechipierului său:

— Proiectoarele vin din țara mea. Sunt fabricate în orașul meu natal.

Bulgarul nu răspunse. De altfel, nimeni nu vorbea. Doar gardienii strigau din când în când: „Atenție... atenție!” Oamenii lucrau în liniște. Când nu se auzea vocea gardienilor, se auzeau valurile Mării Negre. Iar ele strigau: „Grijă...” Marea nu striga „grijă...” la proiectoare, ci pentru oameni.

Călătorii lucrau mereu în liniște. Fiecare era grăbit să termine munca cât mai repede. Câtă vreme aceste lăzi nu erau cărate, trenurile nu vor pleca. Iar călătorii voiau să plece. Pentru aceasta veniseră la gară. Și, ca să plece, trebuiau să descarce lăzile. Atunci ei le descărcau cu sârguință. Știau cu toții că făceau un lucru logic, căci majoritatea avea „viermele raționalist” în creier.

— Bulgaria întreagă va fi luminată prin proiectoarele din țara mea, spuse Joseph Martin. E frumos să trimiți corpuri de iluminat.

— Sunt pentru lagărele de muncă, spuse bulgarul. Pentru munca de noapte. Țara ta ar fi făcut bine să le păstreze. Ca să lumineze pe cei închiși și să-i facă să muncească la canal chiar și noaptea. Pentru aceasta sunt.

Bulgaria construia, într-adevăr, un canal. Un milion de oameni munceau aici. Doar pușcăriași. Se trecuse la munca de noapte. Pentru munca de noapte a acestor oameni închiși comandase Bulgaria aceste proiectoare în țara lui Joseph Martin; ca să-i pună la lucru pe pușcăriași chiar și în timpul nopții; ca să prelungească munca forțată și noaptea. În țara lui Joseph Martin se lucra metodic. Probabil că se calculase câți pușcăriași puteau să fie luminați și supravegheați de un proiector. Trebuise, desigur, să se folosească manechini, în uzinele din orașul natal, ca să se știe câți oameni puteau să fie terorizați de un singur reflector. Martin a citit din nou eticheta. Orașul său natal, una dintre metropolele cele mai civilizate din lume, orașul care în decursul secolelor răspândise atâta lumină pe pământ, orașul său, fabrica acum această nouă lumină: proiectoare ca să lumineze trupurile descărnate ale pușcăriașilor, pentru a lumina lagărele de concentrare ale rușilor. Lumina fabricată de patria lui Joseph Martin, în 1956, ultima formă de lumină pe care o trimitea încă pe pământ marea sa patrie civilizată din Occident...

10

Trenul a plecat aproape de ora două după miezul nopții.

Îndată ce s-a așezat pe bancheta din spate a vagonului, Joseph Martin a ațipit. Doar pentru câteva clipe însă. S-a trezit speriat. Era o mulțime de oameni în vagonul său. Oameni de toate categoriile. În fața sa stăteau două persoane pe care le mai văzuse; figuri pe care profesorul Martin avea impresia că le observase deja în trenul de dimineață, când venise cu Monica la Varna, cât și pe plaja din Varna; figuri care i se părea că le mai întâlnise în sala de așteptare. Erau doi tineri palizi.

— Cred că am descărcat lăzi împreună, spuse unuia dintre cei doi profesorul Joseph Martin.

Tânărul închise încet ochii. Părea că nu a auzit. Trenul înainta către Sofia. Erau două figuri cunoscute, foarte cunoscute. Aveau ceva respingător, ceva care te face atent, care te ține în alertă.

„Polițiști”, își spuse profesorul.

Rămase cu ochii deschiși. Teama lui era întemeiată.

A doua zi, la Institut, profesorul Joseph Martin află o invitație a ambasadorului Pilat, care-l ruga să treacă pe la ambasadă chiar de dimineață. Pentru profesorul Joseph Martin, cu toate că avea tâmpilele argintii, ambasadorul era „Excelența Sa Estado” – Excelența Sa Statul. Aflase aceasta în copilăria lui, și numele îi rămăsese adânc întipărit în conștiința sa. Mama profesorului Martin era născută în colonii, în insulele mărilor din sud. Cu toate că vorbea perfect limba oficială, amesteca din când în când în frazele sale câteva cuvinte din țara natală. Aceste cuvinte erau precum pietricelele colorate de pe o plajă. În aceste fraze, cuvintele insulelor însoțite erau tot atâtea perle colorate. Pentru ea, de exemplu, oamenii erau împărțiți în două categorii. Ca în insula sa natală. Erau oameni adevărați, oameni, pe scurt, și funcționari de stat: „Estados”. Pentru mama profesorului, orice om în uniformă era un „domnul Stat”, *signor Estado*. Un polițist era un domn Estado. Chiar și funcționarii de la gaze și electricitate, care aduceau chitanțele pe scara de serviciu a elegantului hotel particular, erau domnii Estados. Funcționarul de la vagoanele de dormit, ori cei de la căile ferate erau domnii Estados. Un ambasador era un Estado, un consul la fel. Ei erau Statul.

Cu o cochetărie de femeie foarte frumoasă, foarte elegantă și foarte admirată, mama profesorului întreba la Paris pe un agent de circulație: „Signor Estado, strada Păcii vă rog?” I se părea normal să spună unui polițist, unui ofițer, unui consul: „Vă mulțumesc, domnule Stat, la revedere, domnule Stat...” În copilăria sa, când se plimba prin parcurile publice ale metropolei sale și când el voia să smulgă o floare, mama sa îi spunea: „Nu rupe florile, Joseph, Statul te vede!”

Statul era grădinarul în uniformă.

„Nu trece strada, Joseph, Statul te vede!”

Joseph Martin luase acest obicei. Pentru el, ambasadorul țării sale la Sofia era Excelența Sa Statul.

Joseph Martin l-a chemat pe Ivanov, care devenise asistentul său, și pe soția lui, Roxana.

— Ocupați-vă de examene. Sunt chemat la „Excelența Sa Estado”.

Lui Joseph Martin i-ar fi plăcut să le spună că în ajun, în timpul călătoriei la Varna, fusese filat de doi polițiști. Ivanov și soția sa erau prietenii și colaboratorii lui, însă el nu a vrut să le dea fiori.

— Roxana se va ocupa de menajul dumneavoastră în timpul în care veți fi singur, spuse Ivanov. Monica i-a cerut să se ocupe de casă. I-a dat cheia. Dacă vedeți că cineva a intrat la dumneavoastră în timp ce lipsiți, nu vă fie teamă! Nu e poliția, ci Roxana.

— Mulțumesc, a spus profesorul.

Apoi, brusc, l-a întrebat pe Ivanov.

— V-a mai fost teamă?

— În copilărie, a răspuns Ivanov.

— Aseară, în gara Varna, în timp ce mă întorceam la Sofia, mi-a fost teamă. Am avut senzația că mi se va întâmpla ceva.

— Oboseala, spuse Ivanov. Sunteți surmenat. Ar fi trebuit să refuzați să lucrați la descărcarea lăzilor. Dacă ați fi spus cine sunteți, dacă ați fi spus că sunteți profesorul Joseph Martin, nu v-ar fi silit să lucrați.

— Nu e oboseală, am fost de multe ori obosit în viața mea, spuse profesorul. Am fost obosit de multe ori fără să-mi fie teamă. Aseară mi-a fost teamă.

— Surmenajul.

— Nu, spuse profesorul. L-ai citit pe Strabon? În *Geografia* lui Strabon există descrierea unui popor care se numea „oamenii fără gură”. I se spunea astfel pentru că nu mâncau niciodată, nici nu beau. Se hrăneau doar cu parfum de plante, de legume, de flori, lapte, miere, fructe. Un popor admirabil. Niciodată un „om fără gură” n-a putut să fie prins. De îndată ce un polițist, un soldat, un ambasador era gata să pună mâna pe el, „omul fără gură” murea pe loc. Mirosul de Estados, mirosul de polițist, de diplomat ori de soldat îl ucidea fulgerător...

Profesorul surâse.

— Mama mea pretindea că unul dintre strămoșii ei trebuia să fi fost un „om fără gură” și că întreaga noastră familie avea ceva de la „oamenii

fără gură”. În ceea ce mă privește, cred că orice om are ceva din rasa „oamenilor fără gură”. Iisus, în timpul Cinei celei de Taină, era asemenea unui „om fără gură”, care și-a dat seama de apropierea unui Estado.

Iuda avea în acea seară un miros de Estado. Încheiase un pact cu poliția, cu Estados. Iisus nu putea să îndure acest miros. El Însuși a mărturisit din ce cauză era trist, având presentimentul morții, că cineva Îl va trăda. Această teamă am simțit-o ieri seară, ca Iisus, o teamă asemănătoare celei pe care o încearcă „oamenii fără gură” când se apropiau de ei polițiștii, soldații ori diplomații.

Joseph Martin se uită la ceas. Se ridică.

— E timpul să plec. Excelența Sa Estado mă așteaptă. Vă mulțumesc și la revedere!

— Să-i calci hainele, spuse Ivanov soției sale. Hainele profesorului sunt foarte șifonate.

Profesorul porni către ambasadă cu pas grăbit.

11

Salonul ambasadei de la Sofia era împodobit cu o mulțime de oglinzi, oglinzi mari, oglinzi cu rame aurite în stil „Queen Ann”. Profesorul Joseph Martin intră în salon. Valetul închise ușa și se făcu nevăzut. Acum, Profesorul Joseph Martin era singur cu oglinzile. Se privi în ele. Era multă vreme de când Profesorul nu se mai uitase în oglinzi atât de mari. A te uita în oglinda ta, atunci când te razi, fixată pe peretele de la baie, e una. E cu totul însă altceva a te uita în aceste uriașe oglinzi de cristal, unde te vezi din cap până în picioare. Îți vezi aici mișcările, îți vezi chiar și intențiile. Când te privești în astfel de oglinzi, ai impresia că-ți vezi chiar și gândurile.

De unsprezece ani, de când se afla în Bulgaria, profesorul Joseph Martin studiasse acest popor în profunzime. Joseph Martin măsurase zeci de mii de capete de bulgari. Le fotografiase, le analizase. Se ocupase de sufletul bulgar, de privirea bulgarilor, de credința și de caracterul bulgarilor. Fiecare popor râde și plânge într-un anume fel, caracteristic doar lui. Profesorul Joseph Martin cunoștea atât de bine „omul bulgar”, încât ar fi putut recunoaște un bulgar de la depărtare, în cea mai mare

aglomerație, pe bulevardele Parisului, ale Londrei ori ale New York-ului. Felul bulgarilor de a ține capul și de a privi îi era familiar. Acum, se privea el însuși în oglindă uimit și își spuse: „Am un cap de bulgar...”

Oglinzile din salonul ambasadei de la Sofia erau oglinzi de cristal fin, oglinzi de toată încrederea, și ele arătau limpede că profesorul Joseph Martin avea un cap de bulgar, tipic bulgarilor.

„Am, fără doar și poate, un cap de bulgar”, își spuse profesorul Joseph Martin, privindu-și atent ochii, nasul, fruntea și barba. „Exact asemenea miilor de capete de bulgari din fișele mele de la Institut. Un cap de bulgar, precum cele la care se referă comunicările de la Institutele de Antropologie din străinătate.”

Profesorul Joseph Martin știa, fără nicio îndoială, că nu avea în vinele sale nici măcar cea mai mică picătură de sânge bulgar. Era sigur că mama lui, în toată viața ei, n-a văzut niciodată Bulgaria. Părinții săi trăiseră în locuri prin care nu trecuse niciodată vreun bulgar. Nici ei nu trecuseră niciodată prin locuri în care se aflau bulgari. Se știe că nu există certitudine în privința paternității, dar era sigur că mama lui nu văzuse niciodată vreun bulgar, chiar de departe, în toată viața ei. Era cu neputință.

Totuși, cu cât profesorul Joseph Martin se privea mai atent în oglinzi, cu atât mai mult constata că avea un cap de bulgar, tipic bulgarilor. Nu există mimetism în ceea ce privește conformația craniană și a feței. Nu putea să capete un cap de bulgar doar pentru faptul că trăia de unsprezece ani în Bulgaria ori pentru că se căsătorise cu o tânără bulgăroaică. În această privință, mimetismul era cu neputință. Un alb poate să trăiască toată viața lui printre japonezi și nu va căpăta niciodată culoarea galbenă. Un alb poate să trăiască mult și bine printre mongoli și nu va avea pomeți atât de proeminenți. Un galben nu va avea niciodată pielea întunecată, chiar dacă a trăit printre negrii din Africa. Se căsătorise cu o bulgăroaică, bineînțeles, dar un alb poate să iubească nebunește o femeie din rasa galbenă, poate să se căsătorească la cea mai mare primărie din lume, poate să-i facă o duzină de copii și tot nu va căpăta din aceasta culoarea galbenă. Pielea lui va rămâne tot albă, iar a soției sale va fi tot galbenă, oricât de îndrăgostiți ar fi unul de altul.

Totuși, profesorul Joseph Martin descoperea în acea clipă că avea un cap de bulgar. Profesorul Joseph Martin avea un cap atât de tipic bulgăresc, că ar fi putut să-l fotografieze și să așeze fotografia în albumele sale unde erau alte mii de capete de bulgari.

Examinându-și tâmplele argintii, netunse de mult timp, examinându-și fruntea înaltă și palidă, examinându-și obrajii, barba și nasul, uitându-se cu atenție în oglinda din cadrul aurit, profesorul Joseph Martin surâse. Nu, nu avea un cap de bulgar... Nu există mimetism în materie de rasă. Semăna cu bulgarii așa cum un bolnav atins de tuberculoză pulmonară seamănă cu un alt bolnav de tuberculoză. Profesorul Joseph Martin avea un cap de bulgar, tot așa cum un om fără urechi seamănă cu un alt om fără urechi. El semăna cu bulgarii cum un om fără dinți seamănă cu un alt om fără dinți. Sub ocupația sovietică, toți oamenii căpătaseră chipuri asemănătoare. Dinții profesorului Joseph Martin erau cariați. Erau negri, așa cum erau negri dinții bulgarilor de la sosirea rușilor. Un om cu dinții negri și cariați seamănă în mod fatal cu un alt om cu dinții negri și cariați, chiar dacă între chipurile lor nu există vreo asemănare. Profesorul Joseph Martin avea un cap supus acelorași tratamente, precum capetele bulgarilor. Pentru aceasta semăna cu ei. Obrajii lui Joseph Martin erau palizi, de o paloare proprie tuturor intelectualilor de la Sofia. Pe această piele palidă, erau zgârieturi. De la sosirea rușilor, lamele de ras deveniseră o raritate. Bărbații se rădeau cu lame vechi, ruginite, folosite de mai multe ori. Dimineața, toți bulgarii aveau obrajii tăiați de lamele de ras, cum îi avea și Joseph Martin. Și aceste zgârieturi, această culoare palidă îi făceau să semene între ei. Culoarea părului era aceeași la toți oameni, chiar dacă unii erau blonzi și alții erau bruneți. Săpunul fabricat după rețeta sovietică dădea părului spălat cu apă rece și cu un săpun lipicios o culoare asemănătoare celei a pământului bătătorit. Părul părea trist. Gulerele de la cămăși erau tocite la toți bărbații. Umerii sacourilor erau pătrați ca umerii sacourilor pe care le purtau toți bulgarii de la ocuparea țării. Culoarea hainei era aceeași pentru toți. Culoarea unei stofe purtată vreme îndelungată. Pantalonii lui Joseph Martin semănau cu pantalonii celorlalți bulgari. Croiala pantalonilor rusești este unică în lume. Pantalonii purtați de sovietici și introduși în țările ocupate de ei sunt largi. Se desprind mereu de picior. Când piciorul drept face un pas, cracul drept al pantalonilor apucă în spate. Când piciorul drept rămâne

în spate, cracul pantalonilor o ia înainte. Piciorul și pantalonii nu merg niciodată în aceeași direcție. Piciorul merge întotdeauna într-o direcție, și pantalonii pe care îi îmbraci merg în direcția opusă. Așa sunt pantalonii sovietici. Și ei au fost introduși în Bulgaria. Iar acum, făcând un pas, profesorul Martin vedea că cracul pantalonului rămânea în spate. Când rămase drept în fața oglinzii, pantalonii săi rămaseră paralel cu corpul. Voiau să rămână despărțiți de picioarele profesorului. Ai fi putut spune că pantalonii săi erau ai unui străin. Avea, de asemenea, cureaua de la pantaloni, o curea de material plastic, din același material din care se fac pieptenii. Toate curelele erau făcute din același material. Nu existau curele de piele.

Însă ceea ce dă expresie unui chip sunt ochii. Într-o fotografie, e îndeajuns să te uiți la ochi. După ochi, poți să reconstitui întregul chip. După ochi poți să-l reconstitui pe om în întregul lui. Ochii sunt chintesenta întregii făpturi omenești. Ochii lui Joseph Martin erau negri. Bulgarii, în cea mai mare parte, au ochii căprui. Dar, cu toate că ochii lui Joseph Martin erau negri și nu căprui, precum cei ai bulgarilor, el își privea chipul în oglindă ca și cum l-ar fi privit cu ochi de bulgar. Era singura schimbare fundamentală în ființa lui Joseph Martin: ochii. Avea ochi de bulgar. Privirea lui Joseph Martin era privirea tuturor oamenilor din Bulgaria. Această privire era atât de tipic bulgărească, încât părea identică cu nuanța ochilor. Privirea indienilor din America de Sud, care aveau „viermele raționalist” în creier, trebuia să fi fost asemănătoare. Profesorul Martin și bulgarii priveau universul precum indienii de la Tropice. Acei indieni cărora viermele instalat în creier le rodea materia cenușie, devorându-le bucuriile, tristețile, visele și speranțele. Profesorul Joseph Martin își privi gura și buzele. Erau buzele creole ale mamei sale. Dar acum, în oglinda cu aurării lucrate fin, gura lui nu mai avea nimic din gura creolă a mamei sale. Era o gură de bulgar și era gura indienilor al căror creier era ros de „viermele raționalist”, lacom de materie cenușie. Surâsul era mort pe buzele lui Joseph Martin. Căci cel care poartă în creierul său acest „vierme raționalist”, injectat de trompa în forma de seringă a muștei de la Tropice ori de poliția sovietică, nu poate să surâdă. Nu mai poate fi vorba despre asta. Surâsul este paralizat precum trupul unui bolnav de poliomielită. Privirile și buzele lui Joseph Martin erau priviri și buze care nu mai gustau surâsul, nici visarea. Privirile și buzele care gustă surâsul și visarea pot fi

recunoscute. Privirile și buzele lui Joseph Martin se mulțumeau cu logica mărunță. E tot ceea ce gustau: logica cotidiană, logica de zi cu zi, precum supa care nu este bună decât în momentul în care este preparată. Buzele sale nu puteau să guste decât logica cotidiană, logica efemeră. Cel care se hrănește cu logica cotidiană, cu logica mică, are buzele și surâsul pline de tristețe. De unsprezece ani, de când trăia alături de bulgarii aflați sub ocupație sovietică, în creierul profesorului fusese infiltrat viermele raționalist, viermele care roade frumoasa materie cenușie a creierului. Avea aceeași privire ca oamenii cărora musca de la Tropice le injectase cu trompa ei în formă de seringă viermele în cap, o privire atentă și neutră.

Profesorul Martin făcu doi pași. Acest vierme, odată ajuns în creier, dă oamenilor același fel de a merge, de a-și ține capul și de a privi. Gata să se întoarcă în fiecare clipă și să spună: „N-am făcut nimic, nu eu sunt vinovat. Am avut grijă.” Cei care aveau creierul încă și mai vătămat de vierme erau gata, zi și noapte, să ridice mâinile și să spună: „Eu sunt vinovatul, mă predau, mă predau...”

În acea clipă ambasadorul intră. Profesorul Martin ar fi vrut să-i spună: „N-am făcut nimic, absolut nimic. Mă uitam doar în această oglindă. N-am făcut nimic altceva. Mă priveam doar în această oglindă...”

12

— Bulgarii vor să vă spânzure, dragul meu profesor, spuse ambasadorul. Vor să vă spânzure. Nici mai mult, nici mai puțin! Vă spun la modul cel mai serios cu putință. Bulgarii vor să vă spânzure...

Ambasadorul Pilat îl invită pe Joseph să ia loc într-un fotoliu.

Martin păși cu sfială pe parchetul din salon. Avea tălpi de cauciuc. Tălpile de cauciuc lasă pete pe parchet. Parchetul ambasadei de la Sofia era mai strălucitor decât oglinzile în care profesorul Joseph Martin se uitase. Parchetul ambasadei de la Sofia era din lemn brazilian, de culoarea mierii. O întreagă simfonie de culori aurii, de la aurul cel mai catifelat și cel mai palid, până la aurul plin, consistent. Era galbenul-diafan al mierii topite și galbenul aurului masiv. Aflai aici toate nuanțele

aurii care există în univers. Erau culori naturale. Acest lemn adus din Brazilia era un lemn odorant. Dădea în permanență un parfum mai plăcut decât al florilor, pentru că era permanent, uniform și nespus de discret.

— Sunt ambasadorul dumneavoastră, spuse Excelența Sa Pilat. Sunteți un om de vază al națiunii noastre. Trăiți în Bulgaria. Eu sunt ambasadorul dumneavoastră în Bulgaria. Trebuie să vă apăăr. Trebuie să-i apăăr pe toți fiii națiunii.

Profesorul roși.

— Vă aflați într-o mare primejdie, spuse ambasadorul. Știți?

Joseph Martin își aminti de insistența Monicăi înainte de plecarea ei: „Ai grijă, Joseph, ai foarte mare grijă, Joseph. Pot să ți se întâmple atâtea neplăceri...”

Profesorul își aminti că la Varna îi fusese frică. La fel și în tren. Îi fusese frică și îi mărturisise lui Ivanov că i-a fost frică.

— Mi se pare că nu vă dați seama de gravitatea situației, spuse Excelența Sa Pilat. Viața dumneavoastră e în primejdie. Pentru acest motiv v-am chemat. Pentru a vă pune în gardă. Într-un cuvânt, pentru a vă salva.

Ambasadorul avea ochii albaștri, ca ochii de foc ai tatălui lui Joseph Martin. Era îmbrăcat cu aceeași eleganță ca și tatăl lui Joseph Martin.

— Aveți noroc că pot să vă ajut, spuse ambasadorul. Acum un an, n-aș fi putut să vă fiu de niciun ajutor. Astăzi, în 1956, pot. Și o fac cu plăcere. Până acum, trăiam aici, la Sofia, ca într-o stare de război cu bulgarii. Astăzi, gheața s-a spart. Începem să devenim prieteni. Zorii coexistenței pașnice între sovietici și Occident încep să se ivească. După vizitele noilor șefi ai Rusiei sovietice în Occident, după vizitele șefilor guvernelor occidentale în Rusia, relațiile între lumea occidentală și lumea sovietică s-au schimbat. De aici, încetul cu încetul, vom putea să stabilim o coexistență pașnică. E un mare succes pentru diplomația occidentală. O victorie care ne revine exclusiv nouă, diplomaților. Dar să revenim la subiectul nostru. În această nouă fază de prietenie și de sinceritate în relațiile noastre, anumite confidențe au fost schimbate

între oficialii bulgari și reprezentanții occidentali. În cadrul acestor confesiuni și confidențe, repet, în cadrul acestor semne de prietenie reciprocă, Ministerul Afacerilor Externe al Bulgariei mi-a adus la cunoștință că dosarul dumneavoastră e complet. Știați că sunteți urmărit pentru crimă? Căci sunteți deja urmărit... Poate că ați băgat de seamă că poliția vă va fila pas cu pas.

— Nu știam, răspunse profesorul Joseph Martin.

Căută în buzunarul său tabachera de cireș și, înainte de a o deschide, privi urmele gravate pe ea. Erau semnele tuturor vieților salvate de el. Pentru aceasta poliția îl căuta. Cu siguranță.

— Luați o țigară, spuse Excelența Sa Pilat. Arestarea dumneavoastră este iminentă. Dosarul dumneavoastră cu toate probele necesare este complet. Bulgarii spun că au proba nu doar a unei crime, ci a mai multora. Au așteptat plecarea soției dumneavoastră pentru a vă aresta. Nu știu de ce au așteptat ca ea să plece mai întâi. Vă vor aresta imediat.

Joseph Martin își aprinse țigara.

— Arestarea dumneavoastră era prevăzută în chiar ziua plecării soției. Repet, nu știu de ce au așteptat mai întâi ca ea să plece, dar ei voiau să vă aresteze imediat după aceea, îndată după plecarea vaporului, adică ieri.

Profesorul Joseph Martin își aminti de cei doi tineri din tren, atunci când o condusesse pe Monica la Varna. De cei care se aflau în portul Varna, care se aflau în sala de așteptare și apoi în trenul de întoarcere. Își aminti de cumplita lui teamă. Era teama de poliție. O descoperirea acum precum „oamenii fără gură”. Era prima oară când îi fusese teamă, iar teama lui era fondată. Era apropierea a doi Estados. Nu era oboseala, așa cum îi spusese Ivanov. Era „mirosul” polițiștilor.

— Dacă nu v-au arestat încă, mi-o datorați. Suntem, totuși, buni și noi la ceva, spuse ambasadorul Pilat. Ambasadorii slujesc totuși la ceva. Cu toate că dumneavoastră, intelectualii, ne disprețuiți. Cum v-am spus, vorbeam ieri despre ce se mai întâmplă cu ministrul Afacerilor Externe bulgar. În timpul acestei discuții, cum vorbeam noi de prietenie, el m-a întrerupt și mi s-a confesat: „Știți că distinsul dumneavoastră

concețeau, profesorul Joseph Martin, a fost arestat ori va fi dacă încă nu este... Fără dubii.” L-am rugat să nu ia nicio măsură înainte de a sta de vorbă. Mi-a promis. Proba e că vă aflați aici și sunteți liber. Bulgarii vă acuză de o întreagă serie de crime împotriva regimului. De o mulțime de crime, vă repet.

— Cuvântul „crimă” e abuziv, spuse profesorul Joseph Martin. Dacă este o crimă să dai unui nefericit un bilet de tren, o pâine ori un pat ca să doarmă, atunci toate mănăstirile, toate bisericile ar trebui să-și schimbe numele și să nu se mai numească mănăstiri, să nu mai fie numite biserici, deoarece i-au apărut pe cei care s-au aflat în primejdie. Ar trebui să se numească cuiburi de bandiți, locuri de adunare a criminalilor.

— Dragul meu profesor, *quod licet Jovis, non licet bovis*, spuse ambasadorul. Calitatea oferită mănăstirilor nu este îngăduită indivizilor. De altfel, nici bisericele nu mai au dreptul să găzduiască pe cineva fără să anunțe autoritățile. Dumneavoastră nu aveți permisiunea să acordați asistență criminalilor.

— Nu am intenția să cer cuiva autorizația de a mă comporta omenește, spuse Joseph Martin.

Vorbea sec. Părea acum precum tatăl său, nordicul, occidentalul. Nu mai era precum oamenii fără gură, ca mama sa.

— Bulgarii consideră activitatea dumneavoastră ca fiind criminală. Ea e pedepsită cu moartea, spuse ambasadorul. Bulgarii mi-au adus la cunoștință că v-au condamnat la moarte fără circumstanțe atenuante.

Joseph Martin tăcu.

— De altfel, dragul meu profesor, această activitate e copilărească. Cereți părerea oricărui om rațional. Vă va spune același lucru. Sunt fapte de copii. E *donquijotism*. Vă puneți viața în primejdie pentru o faptă lipsită de sens. Studenții dumneavoastră nu au nici ei dreptul să procedeze astfel. Sunt prea mari pentru asta. Sunt jocuri de copii pe plajă, care vor să golească marea cu gălețușele lor. Nu e logic.

— Nu pretind că e logic, spuse profesorul, dar firea mea omenească nu mi îngăduie să refuz asistența oricărui om care se află în primejdie.

— Nu veți rezolva nimic ajutând câțiva indivizi, spuse Pilat. Nu veți ajunge la niciun rezultat. Singurul rezultat e că viața dumneavoastră e în primejdie. La ce soluție vă așteptați în privința poporului bulgar, ajutând în fiecare an douăzeci ori treizeci de indivizi să scape de la moarte, sau de la deportare? Căci nu salvați mai mult. Contează asta față de șapte milioane de bulgari? Nu. Este egal cu zero. Vor continua să trăiască în sclavie. Înțeleg că-i iubiți pe bulgari, soția dumneavoastră este bulgăroaică. Mai mult, e un popor viteaz și cumsecade. Și eu îi iubesc. Suferă. Înțeleg mila dumneavoastră față de ei. Dar aceasta nu este un mijloc rațional de a-i ajuta. Dumneavoastră puteți chiar să le faceți mai mult rău decât bine procedând astfel. Cei pe care îi salvați vor muri ori vor suferi de foame în exil, iar ceilalți vor continua să trăiască sub ocupație. Lumea ar trebui să înțeleagă. Dacă poate fi făcut ceva pozitiv pentru Bulgaria și pentru celelalte țări ocupate de ruși, aceasta nu se poate face decât pe cale diplomatică, la masa tratativelor, negociind cu rușii. Orice acțiune individuală este stupidă, illogică. Activitatea dumneavoastră e fără rost. Pentru a realiza o operă măreață, demnă de un om, trebuie să-i salvăm pe toți bulgarii. Restul e lipsit de valoare. Ce înseamnă să salvezi treizeci, trei sute ori trei mii de bulgari? Trebuie salvată întreaga națiune. Înțelegeți? Și nu doar națiunea bulgară. Toate națiunile. Sunt milioane de oameni sub ocupație sovietică.

— Avem puncte de vedere diferite, spuse profesorul Joseph Martin. Pentru mine, sunt cuvinte ce nu pot fi folosite la plural.

— Nu înțeleg, spuse ministrul.

— Cuvântul *om*, Excelență, cuvântul *bărbat* și cuvântul *femeie* nu pot fi folosite la plural. Aceste cuvinte nu au decât singular. Fiecare ființă umană este unică, de neînlocuit. Orice om este creat ca un exemplar unic. Nu există *bărbați*, *femei*, *ființe umane* la plural. Există doar la singular. Așa cum Dumnezeu nu există decât la singular. Căci ei au fost creați după chipul lui Dumnezeu și cu această trăsătură divină, de a fi unici.

— Să nu ne pierdem în detalii, spuse ambasadorul Pilat. Există o virtute a noastră, această virtute a Occidentului, care consistă în a nu avea milă când mila este vătămătoare... Ieri, de pildă, soția mea a intrat la Liubov,

Îl știți, cofetarul. E foarte bun. Fiica lui Liubov a rugat-o pe soția mea să intre în camera vecină, în camera lor. Acolo, ea s-a aruncat la picioarele ei. E o tânără ce are în jur de 20 de ani, pe care o cunoașteți, cu siguranță. Este mereu la casă. I-a spus că bătrânul Liubov, cofetarul, tatăl ei, a fost condamnat la deportare. Ea a cerut soției mele să-l ia pe bătrân în mașina sa și să-l ducă la ambasadă, ca poliția să nu-l aresteze. Ar fi fost simplu. Dar ce s-ar fi rezolvat procedând astfel? Am fi stricat prietenia care ne leagă cu guvernul bulgar. O prietenie greu de întreținut. Căci acești oameni noi, comuniștii, sunt ca urșii. Fiica lui Liubov s-a aruncat la picioarele soției mele, i-a sărutat genunchii, pantofii. Soția mea a avut puterea, tăria, de a nu se înduioșa. Ce am fi câștigat, salvându-l pe bătrânul Liubov? Ce contează un bulgar bătrân? Refuzând, arătăm un semn de prietenie bulgarilor. Facem să avanseze tratativele de încredere mutuală. Și, în cele din urmă, îi vom salva pe toți bulgarii, în loc de a-l salva doar pe bătrânul Liubov. Ce părere aveți, profesore?

— Desăvârșirea nu este din lumea aceasta. Nu există ideal care merită să fie plătit cu moartea unui om, fie aceasta, să spunem, în cazul de față, a bătrânului Liubov.

— Profesore, e absolut necesar să nu ai milă pentru o anumită vreme. Astăzi, nu e un secret pentru nimeni. Regimul impus de sovietici în țările ocupate este mai cumplit decât regimul lui Gînghis Han. Planul puterilor occidentale este de a elibera aceste popoare. Și noi le vom elibera, dar pe căi pașnice, prin tratative, prin negocieri diplomatice. E regretabil să strici această operă de eliberare prin intervenții individuale, mărunte, copilărești. Acum, rușii sunt de acord cu dialogul. E mult. Stalin a murit. Sunt dispuși să discute cu noi. Mulțumită discuțiilor și negocierilor vom realiza opera de eliberare a tuturor popoarelor oprite. De ce să întârziem, de ce să compromitem această eliberare, această operă grandioasă, din pricina câtorva bătrâni, din pricina câtorva indivizi? E illogic. Nici *Don Quijote* n-ar fi acționat așa cum o faceți dumneavoastră și studenții dumneavoastră. Cu atât mai mult că vă riscați viața. Și o riscați pentru nimic.

— Îmi pare rău, dar nu sunt diplomat, spuse profesorul Joseph Martin. Nu pot să judec ca dumneavoastră. Nu pun la îndoială că acest viitor, de salvare în masă, pe cale militară ori diplomatică, ar fi sublim. E măreț.

Dar această operă măreață cere, pentru realizarea ei, ca eu să renunț pentru o lună, pentru o zi, pentru un ceas ori chiar pentru un minut la firea mea omenească. Atunci refuz să colaborez la această operă măreață. Fără demnitatea firii mele omenești, nu colaborez cu dumneavoastră... oricât de măreață ar fi opera avută în vedere.

— Nimeni nu vă cere să renunțați la omenia dumneavoastră. Vi se cere doar să nu mai faceți fapte copilărești, spuse ambasadorul.

— A întinde o mână de ajutor cuiva care se află în primejdie de moarte nu este un act copilăresc. A mi se cere să renunț să fac această faptă înseamnă a mi se cere să renunț la firea și la demnitatea mea de om. Iar aceasta refuz cu încăpățânare. Prefer să nu mai exist deloc mai degrabă decât să nu mai exist ca om.

— Vă repet, doar mulțumită mie nu v-au arestat ieri, spuse ambasadorul Pilat. S-a ordonat arestarea. Veți fi condamnat la moarte ori, în cel mai bun caz, la douăzeci de ani în Siberia.

— Ce trebuie să fac ca să nu fiu condamnat?, întrebă profesorul.

— Să întrerupeți orice activitate *donquijotească* până la plecarea dumneavoastră. Mi se pare că trebuie să plecați peste două săptămâni? Ei mi-au promis că vă vor lăsa să părăsiți Bulgaria, dacă nu vă prind în flagrant delict până la plecarea dumneavoastră. Altfel...

— Altfel?, întrebă profesorul.

— Altfel, vă condamnă la moarte. Și, cu toate eforturile mele, nu cred că voi putea să vă salvez, fără a mai vorbi de efectele neplăcute pe care le poate avea un asemenea proces. Gândiți-vă la toate acestea. Gânditi-vă că aveți o țară, aveți o mamă și că viața dumneavoastră e în joc.

Joseph Martin strânse în mână tabachera lui de cireș. Se ridică brusc.

— Promit, Excelență, spuse el. Voi înceta orice activitate până la plecarea mea. Vă mulțumesc pentru intervenția dumneavoastră!

— Ar fi absurd să continuați. Veți salva un bulgar și le veți ucide pe mama și pe soția dumneavoastră. De durere. Întindeți o mână și dați de alta...

— Vă mulțumesc, Excelență!, spuse Joseph Martin. Am promis. Niciun fel de activitate. Vă dau cuvântul meu de onoare.

— În acest caz, bulgarii nu vă vor face nicio neplăcere, spuse ambasadorul. Ei mi-au promis că nu vor întreprinde nimic împotriva dumneavoastră, dar vă vor fila. Nu vă fie teamă dacă îi vedeți că vă filează chiar și noaptea. Poliția va fi mereu pe urmele dumneavoastră, peste tot, până ce veți pleca. Dar nu vă vor face nimic. Nu vor face decât să vă urmărească pas cu pas.

III. Rana de sub coastă (I)

13

„Poliția vă va urmări în permanență.” Aceste cuvinte îi răsunau mereu în urechi lui Joseph Martin.

Ambasadorul spusese adevărul. În fața ambasadei, sprijiniți de poarta casei de vizavi, stăteau doi tineri. Erau polițiști. Joseph Martin se îndreptă către universitate. Polițiștii îl urmară. Pe scara Institutului, îl întâlni pe unul dintre prietenii săi, pe părintele Lavrenti. Era un preot tânăr, înalt, slab. Sutana îi flutura în vânt în timp ce cobora treptele Institutului de Antropologie. Părintele Lavrenti veni în întâmpinarea profesorului Martin.

— V-am căutat la Institut, spuse părintele Lavrenti. N-am dat de dumneavoastră și voiam să revin mâine. Vreau să îmi iau rămas bun. Nu mai sunt la Patriarhie.

Părintele Lavrenti era exemplarul uman cel mai reușit pe care profesorul Joseph Martin îl întâlnise vreodată. Părintele Lavrenti era primul bariton al Bulgariei. Între zidurile Patriarhiei de la Sofia, vocea lui răsuna ca o orchestră. Era doctor în științe fizice. Era frumos ca un arhanghel și ducea o viață de sfânt. Părintele Lavrenti nu mânca decât o dată pe zi, aproape de ora cinci după-amiază. Doar fructe, legume, puțină pâine și bea puțină apă. Dormea patru ore pe noapte. Nu avea decât o sutană pe care și-o făcuse el însuși, dar care cădea pe trupul lui înalt și slab atât de bine, de parcă ar fi fost opera celui mai bun modist

parizian. Părintele Lavrenti nu avea 30 de ani. Era faima clerului bulgar și giuvaerul cel mai prețios al Patriarhiei de la Sofia.

— M-au numit capelan al închisorilor, spuse părintele Lavrenti. Plec peste câteva zile, nu știu exact unde.

Părintele Lavrenti era brunet, avea ochi mari, gene lungi și dinți albi. Nu avea paloarea bulgarilor, ci paloarea sfinților din icoanele bizantine. O paloare cu reflexe măslinii, ca o patină de noblețe, ca o patină a statuilor de lemn vechi.

— E o victorie a Bisericii ca închisorile să aibă, în sfârșit, un capelan. De la venirea rușilor, funcția de capelan al închisorilor a fost suprimată. Prizonierii sufereau și mureau fără preot. Sunt primul capelan al închisorilor. Cred că vor numi și pe alții. Deocamdată, sunt singurul capelan pentru întreaga Bulgarie.

Părintele Lavrenti surâdea cu melancolie. Știa de ce fusese numit capelan al închisorilor. De la ocuparea Bulgariei de către ruși, episcopii, preoții și diaconii fuseseră deportați, închiși ori uciși. Milițienii fuseseră îmbrăcați în sutană și așezați pe tronurile episcopilor. La Patriarhia de la Sofia, părintele Lavrenti era singurul preot adevărat. Fusese păstrat doar pentru vocea sa. Părintele Lavrenti primise oferte de angajare ale operelor din străinătate. Refuzase pentru a rămâne la Patriarhie, pentru a rămâne preot. Acum, guvernul descoperise un mijloc de a-l îndepărta de la Patriarhie: fusese numit capelan peste toate închisorile din Bulgaria. La Patriarhie nu mai rămâneau decât milițienii în sutane de episcop, de preot și de diacon.

— Nu va mai fi niciun preot la Patriarhie, spuse părintele Lavrenti. Dar Patriarhia va fi păzită de îngerii. Fiecare biserică își are îngerii săi care o păzesc. Chiar dacă preoții lipsesc, îngerii sunt credincioși. Guvernul poate să pună polițiști în sutană în locul episcopilor și al preoților, dar el nu poate să pună milițieni în locul îngerilor.

— Sunt filat de poliție, spuse profesorul. Vor să mă aresteze. (Îi arată pe cei doi milițieni.) M-a convocat ambasadorul. Mi-a spus că nu mai poate să facă nimic pentru mine dacă bulgarii mă arestează.

— Comuniștii își țin întotdeauna promisiunile atunci când e vorba de arestări, spuse părintele Lavrenti. Stați deoparte până la plecare și nu le dați ocazia să vă aresteze.

— Când plecați din Sofia?, întrebă profesorul.

Voia să schimbe subiectul.

— Peste o săptămână, răspunse preotul. Mă voi întoarce să vă văd mâine.

Își luară rămas bun. Ar fi vrut să mai vorbească, dar milițienii erau în apropierea lor. Părintele Lavrenti întoarse capul. Milițienii în civil îl urmăreau. Intrară după el în clădirea Institutului. Părintele Lavrenti se rugă: „Doamne, nu-l părăsi pe profesor! Iisuse, Tu știi ce înseamnă tortura. Tu ai suferit pe Golgota. Orice om este după chipul Tău. Când un om este torturat Tu ești din nou prins și torturat. Fă ca profesorul să nu cadă în mâinile polițiștilor, să nu cadă în mâinile lor, să nu cadă...”

14

Părintele Lavrenti îl cunoscuse pe profesorul Joseph Martin în iarna anului 1950, la puțin timp după Crăciun. Iernile sunt foarte aspre în Bulgaria. Părintele Lavrenti slujea Vecernia în biserica de la Mitropolie. Vecernia se ținea la ora zece seara. Era întuneric. De mai multe zile poliția făcea razii ample: unul dintre oamenii arestați de polițiști, parte dintr-un convoi de deportați în Rusia, scăpase. Intrase în catedrală. Intrase aici ca un om urmărit. Trecuse printre câteva zeci de credincioși îmbrâncindu-i. Intrase în altar pe ușile împărătești. Doar preotul are dreptul să intre în altar pe ușile împărătești în timpul slujbei. Dar acest tânăr, un fost fost ofițer, intrase în altar pe aceste uși. L-a luat pe părintele Lavrenti de braț și i-a spus: „Sunt un evadat, ascundeți-mă.”

În pridvorul bisericii era un vacarm de nedescris. Venise poliția. Părintele Lavrenti s-a uitat la el, la acest om tânăr, cu ochii albaștri și cu părul blond. I-a pus mâna pe cap. Credincioșii l-au văzut pe tânăr îngenunchind. Când era îngenunchind, părintele Lavrenti a ridicat marginea stiharului său. Preoții bulgari sunt îmbrăcați, atunci când slujesc, în veșminte foarte largi și foarte lungi. Preotul a ridicat stiharul și l-a acoperit pe fugar cu acesta, precum poalele unei fuste. Toată

lumea l-a văzut acoperindu-l pe acel om cu haina sa. Comuniștii ar fi putut să se afle în biserică. Trebuiau chiar, cu siguranță, să se afle aici. Dar nimeni nu a suflat un cuvânt. Poliția a intrat. Părintele Lavrenti a spus paracliserului:

— Chemați-l pe șef.

Șeful ofițerilor a intrat în altar cu fața întoarsă spre naos. Fugarul era sub stihar. Fugarul îi strângea genunchii părintelui Lavrenti.

— Sunt preotul Lavrenti, a spus acesta. Pe mine mă căutați, locotenente?

— Căutăm un evadat, a zis ofițerul de jandarmerie. Iertați-ne pentru deranj. Vom păzi intrările și vom aștepta sfârșitul slujbei.

— Slujba va mai dura încă două ceasuri, a spus părintele Lavrenti. Domnul ne va ierta de întrerupere ca să lăsăm poliția să-și împlinească misiunea ei. Căutați, vă rog, căutați peste tot.

— Putem să așteptăm până la sfârșit, a spus polițistul.

Se simțea stânjenit. Uneori, chiar și un polițist poate să se simtă stânjenit.

— Treburile pământești trebuie să-și urmeze cursul.

Jandarmii au dat peste cap întreaga biserică. Au căutat în spatele icoanelor. Au întrebat pe credincioși dacă nu l-au văzut pe fugar. Au căutat în altar. Au răscolit clopotnița. Apoi, i-au mulțumit preotului și au plecat. Atunci părintele Lavrenti și-a ridicat stiharul. Fugarul era ghemuit la picioarele lui precum un câine la picioarele stăpânului:

— Domnul să vă aibă în sfânta Lui pază!, a spus el. Nu eu vă judec. Cel care se refugiază într-o biserică se refugiază în casa lui Dumnezeu, iar casa lui Dumnezeu este deschisă tuturor oamenilor. Mergeți în pace!

Roxana Ivanov era în biserică. Ea l-a condus pe tânăr la profesorul Joseph Martin. Profesorul l-a ajutat să treacă frontiera. Era un prizonier german. Avea soție și copii. Se numea Fritz Stendle. Apoi, el le-a scris în mod regulat preotului Lavrenti și lui Joseph Martin.

Mulțumită lui Fritz, părintele Lavrenti și profesorul Martin au devenit prieteni. După Fritz, și alții au venit să se refugieze în biserică. Preotul îi adăpostea și-i trimitea apoi lui Joseph Martin. Prin ei, câteva zeci de oameni și-au salvat viața. Acum se despărțeau. Profesorul se întorcea în patria sa. Preotul devenea capelan al închisorilor. Se despărțeau într-un moment greu. Părintele Lavrenti s-a hotărât să se întoarcă a doua zi și să rămână mai multe ceasuri cu profesorul. Să fii urmărit de poliție e cumplit. Părintele Lavrenti vrea să-l ajute pe profesor să scape de poliție, fie și pentru câteva ceasuri.

15

Era ora opt seara când profesorul a plecat de la Institut. Cei doi polițiști îl așteptau fumând. Îl vor urmări. Joseph Martin se hotărâse să nu facă nimic care ar fi putut să provoace arestarea sa. Avertismentul ministrului era util. Acum, se gândea la viața sa înregistrată la poliție. Înscrisă într-o fișă, viața unui om devine lucrul cel mai stupid din univers. Poliția își notase că astăzi el se trezise târziu. (Firește, toată noaptea cărase, la Varna, lăzile cu proiectoare...) Își notaseră că nu rămăsese decât o oră la Institut și că mersese la ambasadă. Că se întâlnise cu un preot în fața Institutului, că mâncase la cantina Universității și că plecase acasă aproape de ora opt. Polițiștii vor nota apoi: *La ora nouă, profesorul a stins lumina. În timpul nopții, n-a intrat nimeni la el și n-a ieșit nimeni din apartamentul său.*

Iată ce gândea profesorul. Dar lucrurile nu aveau să se petreacă astfel. În apartamentul lui se aflau Ivanov și Roxana așteptând pe întuneric. Îl vor întâmpina în prag.

— E ceva la dumneavoastră, i-a spus pe un ton grav Roxana.

— Poliția?, întrebă Joseph Martin. Au venit să facă percheziții?

— Nu e poliția, spuse Roxana. Slavă lui Dumnezeu, nu e poliția! Sunt trei nefericiți: un bărbat, o femeie și un copil. Bărbatul e rănit de moarte. De aceea l-am adus aici. N-am putut să-l ducem mai departe.

Joseph Martin deveni dintr-odată palid. Știa că era pierdut.

— V-a văzut ceva intrând?

— Nu cred, spuse Ivanov. Strada era pustie. Am stins lumina, ca nimeni să nu-și dea seama că e cineva în apartamentul dumneavoastră.

— Profesorul aprinse lumina. Se îndreptă spre Roxana.

— Ați făcut o mare greșeală aducând pe cineva aici. Uitați-vă în stradă.

Printre întredeschizăturile perdelei îi arătă pe cei doi polițiști Roxanei și lui Ivanov.

— Ați făcut o greșeală să-i aduceți aici. Sunt urmărit. Uitați-vă. Dar n-aveați de unde ști. Dacă ați fi fost la facultate astăzi după-amiază v-aș fi spus. Sunt urmărit pas cu pas. Acum vă vor aresta și pe voi. Îi vor lua și pe ei. Caută un azil, și noi le oferim, cu brațele deschise, arestarea. Unde sunt?

Roxana a început să plângă. Spuse:

— Dacă vă arestează din cauza noastră, Monica nu ne va ierta niciodată. N-ar fi trebuit să-i aducem aici.

Profesorul intră în camera lui. În dormitor, pe patul lui, se afla o femeie străină, foarte tânără, o femeie care nu avea 20 de ani. Stătea întinsă, cu picioarele goale pe cuvertura verde. Patul nu era făcut. Femeia era îmbrăcată cu o rochie neagră, foarte strânsă și ponosită. Părul ei îi cădea pe pernă și pe umeri. Un păr negru. Pieptul îi era gol. Alăpta un prunc. Copilul suga fără încetare. Femeia stătea întinsă pe o parte. Se uită la profesor. Nu spuse nimic. Cu mâna dreaptă se mulțumi să-și miște puțin sânul ei și să-l îndrepte către copil. Spuse câteva cuvinte copilului.

— Știe câteva cuvinte franțuzești, spuse Ivanov. N-am putut să mă înțeleg cu ea. E din România. Soțul ei trage să moară.

— Nici el nu e bulgar?, întrebă Joseph Martin. Cum au ajuns aici?

— E un inginer petrolist, spuse Ivanov. Un inginer român din Ploiești. Erau șapte. Spune că, după explozia de acum trei săptămâni, în fiecare zi au loc execuții. Rușii pretind că e vorba de un sabotaj. Caută complici occidentali și îi împușcă. Îi împușcă pe muncitori, pe maiștri, pe ingineri. Toți le cad bine. Aceștia șapte, doi muncitori, trei maiștri și doi ingineri au fugit spre Grecia. În clipa în care au trecut Dunărea, poliția a

tras. Inginerul a fost atins. De opt zile este rănit. Au venit la Sofia ca să caute un medic. Au trebuit să-l abandoneze. Nu mai puteau să-l cure. Camarazii lui au plecat. Și-au continuat drumul. E foarte grav.

— De ce l-ați lăsat pe covor?, întrebă profesorul.

La picioarele patului era un tânăr cu o barbă neagră și mătăsoasă. Dormea cu gura deschisă, întins pe covorul în culori țipătoare, cu desene geometrice, un covor tipic bulgăresc, un covor frumos. Bărbatul se numea Ionescu.

— N-a vrut să fie așezat în pat, spuse Ivanov. Am încercat, dar n-a vrut. S-a întins pe podea, unde-l vedeți. A lăsat patul pentru soția și copilul său, ca ei să se odihnească. Rana îl doare. Se chircește de durere. Întorcându-se pe o parte și pe alta, în pat, i-ar fi deranjat pe soție și pe copil. N-a vrut să stea în pat.

Sub capul lui Ionescu era un rucsac. Gulerul cămășii lui era rupt. Purta un costum nou-nouț, gri, un costum care trebuia să-l fi pus pentru prima oară, dar care era foarte șifonat.

— Înainte de a fugi, a trebuit să-și pună cel mai frumos costum, costumul său de duminică, spuse Joseph Martin.

— Merg de opt zile doar pe câmpuri, doar prin păduri, ocolind orașele și satele.

Camarazii lui au fost siliți să-l părăsească. Nu mai puteau să-l ducă.

— Aveau drum drept către Grecia, spuse profesorul Martin. E o nebunie să vii la Sofia.

— Doar la Sofia au crezut că pot să dea de un medic, profesore. În păduri, pe câmp, în munți nu sunt medici. Omul are nevoie urgentă de îngrijiri. Pentru fugari, e greu să afli un medic la Sofia. Dar speranța de a da de un medic e mai mare la Sofia decât în pădure. Și au venit aici. Dacă l-au abandonat, aceasta înseamnă că e foarte grav. Nu poți minți în astfel de cazuri. Este, probabil, grav. De opt zile. Gloanțele e posibil să fi rămas în rană. Cine poate ști câte sunt? Camarazii lui nu l-au controlat. Un om ce lucrează în industria petrolieră nu știe să caute gloanțe în carne. Le-a părut rău să-l părăsească, dar nu puteau să-l mai ducă.

Singurul lucru ce poate fi făcut e de a-l duce la un medic. Ce puteau să facă altceva? Să-l omoare?

— S-au gândit să-l ucidă, spuse Roxana. Au spus chiar ei. Când au văzut că nu puteau să-l mai ducă, s-au gândit să-l ucidă, dar n-au putut, n-au avut curajul să facă asta. Soția și copilul lui erau acolo... Nu puteau să-l ucidă sub ochii lor.

— Dacă nu ar fi fost soția și copilul, camarazii săi l-ar fi ucis. Erau la capătul puterilor. Atunci au venit la Sofia. Asta-i tot. N-au dat de un medic și ni l-au lăsat nouă.

Joseph Martin se uită la femeia întinsă pe patul său. Copilul nu se dezlipea de sânul mamei adolescente. Era un copil mic, un prunc. Semăna mai degrabă cu o păpușă.

— O cheamă Floarea. N-a vrut să-și continue drumul cu camarazii lor. Camarazii au insistat, dar ea n-a vrut, spuse Ivanov. Preferă să fie arestată, dar să rămână cu el. Spune că a fugit pentru a fi cu soțul ei. Grija ei era soțul ei, scopul îi era soțul. Nu vrea să se despartă de el. Asta e totul.

Profesorul se uită la omul întins pe covor. Cu toate că era rănit, se culcase pe podea ca să lase patul soției sale și copilului său. Era o măreție în această tandrețe aproape animalică.

— Dacă chemăm un medic, nu facem nimic altceva decât să vină și poliția odată cu el, spuse profesorul. Renunțăm.

Pe fereastră, se zăreau cei doi oameni care așteptau în fața casei.

16

Roxana Ivanov și profesorul ridicară capul lui Ionescu pe rucsac. Voiau să-l dezbrace. Joseph Martin a îngenuncheat lângă omul care dormea. Rănitul avea buzele vineții și umflate. Stătea cu ochii închiși. Profesorul ridică capul cu păr negru. Respirația lui Ionescu izbi fața profesorului. Lăsă capul să cadă din nou pe rucsac. Suflul lui Ionescu era plin de duhoare. Nu era un miros de boală. Ai fi putut spune că toate măruntaiele lui Ionescu erau putrede. Respirația avea același miros

precum cadavrul unui cal aflat în putrefacție, vara, la margine de drum. Era un miros de moarte, care te face să te clatini pe picioare. Carnea lui Ionescu ar fi putut să trezească pe oricine din cel mai profund somn, prin nimic altceva decât prin mirosul ei. Ar fi putut să trezească universul întreg prin mirosul ei de putreziciune, un miros care părea să spună: „Putrezim, putrezim, putrezim de vii, putrezim...” Dar universul doarme. Doar profesorul Joseph Martin se clătina, amețit de mirosul inginerului român care putrezea de viu. Ar fi putut să deschidă fereastra, dar în fața ferestrei erau polițiști, și atunci a lăsat-o închisă. În cameră era miros de om care putrezea de viu. Joseph Martin respiră acest miros până în străfundul plămânilor. Dacă ar fi deschis fereastra, poliția l-ar fi văzut, astfel că a respirat mirosul cărnii lui Ionescu ce putrezea de viu.

17

Mâinile lui Joseph Martin, mâinile lui Ivanov căutau nasturii de la cămașă, de la sacou și de la pantalonii lui Ionescu ca să-i desfacă. Stăteau toți trei în genunchi, pe frumosul covor bulgăresc, lângă trupul lui Ionescu, și căutau nasturii să-i deschidă. Ionescu se lăsa întors pe o parte și pe alta. Floarea, româncă, stătea întinsă nemișcată pe pat. Ținea copilul strâns la piept. Rochia era larg desfăcută. Floarea avea ochii mari, negri. Ochii ei mari și negri îi priveau cu atenție pe cei trei oameni care îl dezbrăcau pe soțul ei. Ai fi putut spune că ea se uita la o scenă de cinema. Părea pe jumătate absentă. Copilul adormise, ținând sânul mamei între buzele sale, cu obrazul lipit de acest sân matern cald.

— Camarazii lor au povestit că la Ploiești e un adevărat abator, spuse Ivanov. Ziceau că sunt sute de împușcați acum, iar masacrul nu încetează.

— Nu văd nicio urmă de glonț, spuse profesorul. Glonțul ar fi putut trece prin haină, or, nu e nicio gaură în haină.

Roxana luă sacoul lui Ionescu și-l așeză lângă ea pe covor. Acum, Ionescu era în cămașă. I se vedea pieptul. Părea să nu aibă 30 de ani. Avea un corp slab, pielea albă, un trup de adolescent.

— Să-l întoarcem, spuse Ivanov. Rana e pe lateral.

Stofa pantalonului și materialul chilotului erau îmbibate de sânge. Erau aspre, lipite de piele. Precum scoarța unui copac. Dar gaura făcută de glonț, ori de gloanțe, în stofa pantalonului nu se vedea. Orificiul de la intrarea glonțului în stofă fusese astupat de sânge. Sângele se prefăcuse într-o crustă de un roșu închis, violaceu.

Ivanov a vrut să-l întoarcă pe Ionescu cu fața în jos, ca să poată dezlipi pantalonii lipiți de piele. Rana trebuia să fie la câțiva milimetri mai jos de curea, dar nu o zăreau.

În clipa în care au vrut să-l întoarcă cu fața la podea, pentru prima oară Ionescu a mișcat. Nu voia să fie așezat cu fața la pământ. Ionescu nu voia cu nici un preț să se lase întors cu fața în jos. Profesorul Joseph Martin a putut să verifice ceea ce învățase. Fugarilor le e teamă să doarmă cu fața în jos. În somnul lor, caută aer, caută viață. Toți oamenii cărora le e frică de ceva dorm pe spate. Toți oamenii persecutați de jandarmi, de poliție, de miliție dorm pe spate, atâta vreme cât durează persecuția. Pentru aceasta, Ionescu nu vrea să se lase întors. Îi era teamă să se sufocă, îi era teamă de lipsa de aer. În timpul somnului, aerul înseamnă viață, libertate. Și nu vrea cu niciun preț să se lase întors cu fața spre podea. Pe jumătate conștient, a te lăsa întors astfel înseamnă a te lăsa prins, a te lăsa ucis.

— Adu apă, Roxana, și pune sare în ea, multă sare. Roxana aduse un vas plin cu apă. Era un vas în care prietena ei, Monica, soția profesorului, prepara salată. Un vas mare de porțelan. L-a umplut cu apă sărată. Roxana a îmbibat apa sărată în stofa pantalonilor și a chilotului. Materialul pantalonului și al chilotului s-a desfăcut mai ușor de pe mijloc.

Acum se vedea rana lui Ionescu. Nu era decât o rană rotundă. Era semnul unui glonț sovietic, cu puțin mai jos de curea. În jurul glonțului, de mărimea unei monezi, pielea era albă și curată. Nu era o picătură de sânge împrejur. Pielea din jurul rănii, de sub coastele lui Ionescu, era albă ca zăpada. Pe această piele albă era plaga rotundă, gaura prin care glonțul rusesc intrase în carnea lui Ionescu.

Ionescu stătea întins pe o parte. Cămașa era ridicată, pantalonii lăsați în jos. Profesorul Joseph Martin, Roxana și Ivanov priveau rana de sub coastă. Era o rană pe care o cunoșteau bine. În toate icoanele din lume, în toate bisericile se vede această rană. E rana lui Iisus pe cruce. Dar în icoane, din rana lui Iisus curge sânge. Rana de deasupra șoldului lui Ionescu nu sângera. Era o rană frumoasă. Gaura din carne era rotundă. Perfect rotundă. Marginile răni rotunde, ca o monedă, prinseseră o crustă solidă. Era o rană de culoarea unei bomboane fondante. Roz.

— De cât timp e rănit?, întreabă profesorul Joseph Martin.

Știa că Ionescu fusese rănit de opt zile. Că nu fusese îngrijit de opt zile. Că de opt zile rana sa nu fusese dezinfectată. Oamenii trăiseră în păduri. Nu aveau dezinfectant.

— E o minune, spuse profesorul, ca o rană să rămână atât de curată timp de opt zile.

Priveau carnea moale și roz, de culoarea fecioarelor lui Rubens, de culoarea bobocilor de trandafir.

Roxana spală marginile plăgii cu un șervet alb, îmbibat în apă sărată. Era în zadar. Nu era urmă de sânge. Nimic. Doar albul imaculat al pielii, un alb de culoarea zahărului ori a hârtiei, iar în mijloc, plaga roz, ca un boboc de trandafir.

Ivanov luă șervetul cu care Roxana ștersese rana.

Îl îmbibă în apa sărată. Apa sărată dezinfectează. Cu degetele de la mâna dreaptă strânse pielea. Degetele lui Ivanov întredeschiseră plaga rotundă și roz și lăsară să cadă apa sărată care picura din șervet. Profesorul și Roxana îl priveau atent. Ivanov avea mâini îndemânaticе. Nu produceau suferință. Degetele lui erau ușoare. Mâinile unui om pot să aducă ușurare precum un pansament. Mâinile oamenilor au ceva divin.

Deodată, mâinile lui Ivanov aruncară șervetul. Se ridică în picioare. Alergă spre ușă. Își sprijini fruntea de tocul ușii cu spatele întors spre Ionescu, cu spatele întors spre Joseph Martin, întors spre Floarea care

dormea cu sânul descoperit, întors spre lumea întreagă. Ivanov plângea. Își duse mâinile la tâmpile și-și sprijini fruntea de ușă.

— Are viermi!, strigă el. E plin de viermi.

Profesorul și Roxana se aplecară peste plaga roz de deasupra șoldului alb al inginerului Ionescu. Era adevărat. Treziți de apa sărată, viermii din plaga lui Ionescu ieșeau la suprafață. Până atunci, rămăseseră ascunși în carnea vie a lui Ionescu. Acum, ieșeau din cauza apei sărate. Erau albi, în carnea roz a plăgii. Nenumărați. Mari cât bobul de orez. Atât de groși, că păreau rotunzi. Atât de mulți, precum boabele dintr-un pumn de orez. Ca un orez viu. Viermii trăiau în carnea roz a plăgii făcută de gloanțele rușilor.

Roxana și profesorul s-au retras îngroziți, cutremurați. Ionescu rămase nemișcat, cu coastele descoperite, cu rana plină de viermi. Părea absent. Soția sa Floarea privea scena cu ochii săi negri, mari, deschiși. Nu se întreba ce se petrece. Era prea obosită. Precum oamenii de la Tropice, cărora viermele raționalist le-a devorat curiozitatea. Era indiferentă. Iar viermii mâncau carnea roz și ieșeau din această carne. Floarea, româncă, privea și nu spunea nimic.

19

— Nu putem să lăsăm ca viermii să devoreze o ființă vie, spuse Joseph Martin, strângându-i brațul lui Ivanov. Trebuie să chemăm un medic.

Ivanov nu-l asculta. Nu mai voia să audă nimic.

— Mă duc după un doctor, spuse profesorul.

Se uită pe fereastră. Cei doi polițiști erau în fața casei.

— Polițiștii și viermii nu dorm niciodată, spuse profesorul. Nici sovieticii.

Se încheie la haină. Dădu să plece.

— Polițiștii vor veni odată cu medicul, spuse Roxana. Nu vă duceți!

— Nu putem să lăsăm viermii să mănânce un om de viu sub ochii noștri. Nu putem să facem asta.

— Nu putem nici să-l dăm pe mâna poliției. Dacă chemați medicul, polițiștii vor veni odată cu el și îl vor devora împreună, viermi și polițiști, polițiști și viermi. Și ne vor devora și pe noi.

Polițiștii se mișcau înaintea ferestrei. Viermii se mișcau în carnea vie a bărbatului. Toată lumea dormea la Sofia. Doar viermii și polițiștii erau treji. Ei nu dormeau.

20

— Singurul lucru pe care pot să-l fac e să mă duc la ambasadă. Trebuie să cer ajutorul ambasadorului Pilat. Un ambasador poate să facă mult, poate să ne ajute.

Joseph Martin ieși din casă. Unul dintre cei doi polițiști îl urmă. Profesorul mergea repede. Din când în când, întorcea capul. Polițistul era în spatele său. Celălalt rămăsese în fața casei.

„E singura soluție”, se gândi profesorul. „Nu pot să chem un medic. Polițiștii din fața casei ar intra la mine odată cu medicul. I-ar aresta pe Ionescu, pe soția sa și pe copil. S-au lăsat devorați de viermi ca să scape de ruși, pentru a nu cădea în mâinile rușilor. Pentru asta sunt plini de viermi. Nu am dreptul să-l dau pe mâna rușilor. Singura soluție este ambasadorul.

Joseph Martin gândea că era greu să-l convingă pe ambasador, dar nu vedea altă soluție. Acum alerga. Avea impresia că fiecare secundă care trecea era o nouă bucată din carnea vie a lui Ionescu devorată de viermi. Ar fi vrut să strige. Joseph Martin nu putea să suporte să fie devorat de viermi, în casa sa, lângă patul său.

„Nu se poate, își spuse el... Nu sunt un diplomat capabil să mă uit la oameni ce se lasă devorați de viermi. Nu sunt un Estado.”

Sună la poarta de fier forjat, la poarta masivă a ambasadei. Sună apăsând pe sonerie cu putere. Era miezul nopții.

IV. Aștept învierea trupului

21

Roxana și soțul ei au rămas în apartamentul profesorului Joseph Martin. Ivanov nu-și venea în fire. Stătea cu capul între palme. Roxana privea coastele dezvelite ale lui Ionescu. Se uita la rana roz plină de viermi. Floarea, româncea, adormise ca și când ceea ce i se întâmpla i-ar fi fost străin. Copilul ei, o fetiță de câteva săptămâni, dormea strânsă la pieptul ei. Chipul copilului era roz. Același roz ca rana de deasupra șoldului tatălui său.

Profesorul Joseph Martin stinsese lumina înainte să plece, ca polițiștii să nu vadă că cineva se afla în cameră. Roxana, Ivanov, Ionescu, Floarea și fetița, care nu avea încă un nume, pentru că nu avuseseră timp să o boteze, stăteau pe întuneric. Sofia dormea. S-ar fi putut spune că universul întreg dormea. Dar Ivanov tot nu se calma.

— E o liniște nespus de apăsătoare, zise Ivanov. O liniște mult prea adâncă. Spune ceva!

— Ce să spun?, întrebă Roxana.

Era mai curajoasă decât soțul ei. În astfel de situații, femeile au o rezistență mult mai mare. Ele știu mult mai bine să îndure.

— Spune ceva!, țipă Ivanov. Roxana, spune ceva! Spune orice! Ca să nu mai fie atâta liniște...

— E mai bună liniștea, spuse Roxana.

— Nu vreau liniște! Fă zgomot. Aud viermii rozându-i carnea. Spune ceva, ca să nu-i mai aud! Îi aud rozând carne vie. Spune ceva, te implor...!

Roxana acoperi mijlocul lui Ionescu.

— Să ne rugăm, Vlad, îi propuse Roxana soțului ei. Să ne rugăm împreună. Vrei?

— De ce să ne rugăm? Ce putem să cerem? Nu avem nimic de cerut, nimic, absolut nimic. Spune ceva...

— Un creștin trebuie să se roage mereu, zise ea.

— Un creștin, spuse Ivanov... Eu sunt creștin, este adevărat. Sunt un creștin. Și Ionescu este creștin.

Milioane de oameni sunt creștini. Majoritatea. Iisus a spus că trebuie să așteptăm învierea trupurilor. Un creștin trebuie să aștepte învierea trupului, Ionescu trebuie să aștepte și el învierea trupului și după aceea Judecata de Apoi. Dar Iisus n-a spus că înaintea învierii trupului trebuie să lăsăm viermii să devoreze carnea. Iisus a spus doar că trebuie să așteptăm învierea trupului. N-a spus că trebuie ca mai întâi să lăsăm gloanțele mșilor să treacă prin carnea noastră și să așteptăm apoi ca viermii să devoreze această carne vie. Iisus nu ne-a cerut aceasta! El a spus că trebuie să așteptăm învierea trupului după moarte. Asta a spus. Nu ne-a cerut să așteptăm învierea cărnii în trupul viermilor. Iisus nu i-a cerut asta lui Ionescu...

— Faci un păcat, spuse Roxana. Taci.

— E cumplit să aștepți învierea trupului în pipota corbilor, în pântecele câinilor. E cumplit să aștepți învierea trupului și Judecata de Apoi în trupurile viermilor...

— E un păcat, repetă Roxana. Tu nu ești creștin.

— Sunt creștin!, țipă Ivanov. Ascultă, aștept cu credință învierea trupului lui Ionescu din pântecele viermilor care îl devorează de viu. Cred că fiecare bucată din carnea lui Ionescu, roasă de vie de acești viermi groși cât bobul de orez, va învia din trupul viermilor care îl devorează. Și cred că Ionescu cu trupul lui devorat de viermi și înviat din trupurile viermilor va merge la Judecata de Apoi. Cred că Ionescu va aștepta. Cred, Roxana, cred! Nu sunt creștin, Roxana? Cred că întreaga carne a lui Ionescu și cea a tuturor românilor devorați de viermi va învia și va veni pe de-a-ntregul la Judecata de Apoi.

Roxana plângea.

— Plângi mai tare, Roxana, plângi cât de tare poți... Ca să nu mai aud viermii ce colcăie în carnea lui Ionescu! Plângi, Roxana, plângi! Dacă nu plângi, îi aud. Te implor, plângi, plângi, plângi...

V. Rana de sub coastă (II)

22

— Ce se întâmplă, dragul meu profesor?, întreabă ambasadorul Pilat în halatul său de cameră de mătase neagră.

Noaptea, parchetul de lemn de Brazilia, din salonul ambasadei, răspândea un parfum și mai puternic decât dimineața.

— Am venit să vă cer ajutorul, spuse profesorul.

Aprinse o țigară. Gâfâia.

— Cred, spuse ambasadorul, trecându-și degetele prin frumosul său păr argintiu, cred că trebuie să se fi întâmplat ceva foarte grav ca să veniți la o asemenea oră. Vorbiți.

— Excelență, când m-am întors acasă, am găsit în apartamentul meu o familie de fugari. Un bărbat, o femeie și un copil.

Ambasadorul Pilat se ridică. Un diplomat nu retează niciodată scurt o discuție, dar vrea să o reteze scurt de această dată. Era prea mult.

— Mi-ați promis azi dimineață că veți înceta orice activitate de acest gen, spuse ambasadorul. Cine nu-și ține cuvântul trebuie să suporte consecințele. Nu pot să vă fiu de niciun folos. De altfel, nici nu mai vreau. Mi-ați dat cuvântul de onoare și nu l-ați ținut.

Ambasadorul îi arată ușa lui Joseph Martin cu eleganță, însă ferm.

— Ați promis și nu v-ați ținut de cuvânt. Nu mai avem ce discuta.

— Nu eu i-am adus, spuse profesorul. Nu puteți să mă azvârliți în stradă, Excelență. *Trebuie* să mă ajutați. Omul a fost rănit de ruși. Au tras asupra lui în timp ce trecea Dunărea. Plaga lui colcăie de viermi. Acest om e devorat de viu de viermi în apartamentul meu.

— E înfricoșător ce-mi spuneți, dragul meu, zise ambasadorul.

— I-am văzut cu ochii mei. Sunt acolo... Cât bobul de orez. Boabe de orez fără număr. *Trebuie* să mă ajutați.

— Vorbiți mai încet, ca să nu vă audă soția mea, spuse ambasadorul. E oribil.

Închise ușa biroului.

— *Trebuie* să mă ajutați, Excelență... Cu orice risc. Voi suporta totul, dar numai după ce s-a curățat rana de toți acești viermi.

— Ce pot să fac, dragul meu?, întreabă ambasadorul.

— *Trebuie* să mă ajutați, să-mi dați ceva ca să scot viermii din plaga sa. Am nevoie de dezinfectanți, de unii foarte puternici.

— Ambasada nu e farmacie, dragul meu, spuse Excelența Sa. Ambasada nu are nici medicamente, nici dezinfectanți. Chemați un medic.

— Dacă va veni medicul, va veni și poliția, spuse Joseph Martin. Nu pot să chem un medic, e cu neputință.

— În afară de apă de colonie, nu am niciun fel de dezinfectant în toată ambasada, spuse Excelența Sa Pilat.

— Excelență, îmbrăcați-vă și mergeți după medicamente și după dezinfectanți. *Trebuie* să mă ajutați!

— Sunt lucruri ce nu pot fi cerute. Pot să vă dau un flacon de apă de colonie, două la o adică. Doar atât.

— Excelență, viermii îl devorează pe Ionescu din cauza dumneavoastră, din cauza diplomaților occidentali. Diplomații occidentali i-au lăsat să vină pe ruși în România, în Polonia. I-ați dat pe mâna rușilor pe români, pe bulgari, pentru a salva Roma, Parisul și Londra. I-ați dat rușilor în

timpul conferințelor de la Teheran, de la Yalta, de la Potsdam. Și a fost drept să-i dați, căci Occidentul trebuia salvat, trebuia salvată cultura. Însă știați că, dându-i pe români și pe bulgari rușilor, viermii îi vor devora de vii. Stiați foarte bine aceasta. Să-i lăsăm, așadar, să fie devorați ca să trăiască occidentalii! Dar acest Ionescu, omul pe care viermii îl devorează de viu în casa mea, pe el *trebuie* să-l ajutați. Veniți să vedeți cum îl mănâncă viermii. Aceasta o știți, căci dumneavoastră ați dat aceste țări rușilor, dar nu ați văzut-o cu propriii ochi. Veniți să-l vedeți, și atunci ne veți ajuta. Nu putem lăsa ca viermii să devoreze un om sub ochii noștri.

Ușa biroului se deschise. Apăru un valet. Ambasadorul sunase. Joseph Martin nu-l văzuse sunând. Ambasadorul îi spuse valetului:

— Adu-mi două flacoane de apă de colonie, două flacoane de Jean-Marie-Farina. E cea mai puternică. Adu-mi-le și apoi condu-l pe domnul profesor.

— Excelență, vă rog să mă ajutați! Nu puteți să-mi dați drumul așa, spuse Joseph Martin.

— E tot ce pot să fac, zise ambasadorul: două flacoane de apă de colonie.

— Viermii în carne nu pot fi omorâți cu apă de colonie, replică Joseph Martin. Excelență, apa de colonie e bună pentru desfrânate, pentru gargaragii de la conferințele diplomatice. Apa de colonie nu folosește la nimic oamenilor care au viermi în trupul lor. Nu poți vindeca plăgile colcăind de viermi cu apă de colonie, Excelență, nu cu apă de colonie! Nu!

Valetul de cameră se întoarse cu două flacoane cu apă de colonie. I le întinse lui Joseph Martin. Le luă.

— Oamenii sunt mâncați de viermi. Milioane de oameni sunt mâncați de viermi, și diplomații occidentali le dau apă de colonie... E tot ce poate oferi civilizația Vestului: apă de colonie. Nimic altceva!

Patria lui Joseph Martin număra printre fiii ei cei mai mari diplomați ai istoriei. Ambasadorul Pilat de la Sofia era unul dintre acești mari diplomați. El știa să nu spună ceea ce vrea, oricare ar fi fost subiectul

abordat de interlocutorul său. Se prefăcu că nu înțelege ceea ce spune profesorul deznădăjduit ce stătea în fața lui.

— Dragul meu profesor, vă sfătuiesc să fiți mai prudent, spuse ambasadorul. Sunteți un om de mare valoare. Ar fi păcat să comiteți o imprudență.

Ambasadorul Pilat își așezase acum o mână părintească pe umărul lui Joseph Martin.

— Suferința e mare, știm asta, continua ambasadorul, dar, de la moartea lui Stalin, lucrurile s-au schimbat. Nenorocirile cauzate de sovietici vor lua sfârșit. Va începe o nouă eră. Nu vă expuneți pentru nimic. Mergeți la culcare, și vă veți liniști. Veți vedea că totul va fi bine.

Valetul ținea ușa deschisă. Joseph Martin era în prag. Voia să plece, dar cuvântul „culcare” îl făcuse să-și iasă din sine.

— Viermii nu dorm niciodată, Excelență, spuse el. Veniți să vedeți cum viermii mănâncă carnea vie a lui Ionescu. Astfel mănâncă de doisprezece ani, la propriu, ca și la figurat, trupul a milioane de oameni. De doisprezece ani așa devorează viermii carnea vie a oamenilor pe care i-ați vândut la masa tratativelor. Ați dat viermilor această carne încă vie la conferințele dumneavoastră de la Teheran, de la Yalta, de la Geneva, Potsdam, de la Londra, din toate orașele unde v-ați întâlnit, unde au avut loc conferințe, pentru a hrăni viermii din trupul omenesc, conferințe, pentru a hrăni corbii, pentru a hrăni câinii. Iată ce înseamnă masa verde, masa tratativelor voastre! La un astfel de trafic vă dedați acolo, în jurul mesei tratativelor, dumneavoastră, diplomații. Sunteți furnizori de viermi pentru trupul omenesc. Iar acum, că vă cer ajutor pentru a vindeca măcar un singur om, îmi dați apă de colonie! Cu bine, Excelență...

23

Profesorul Joseph Martin urcă într-o trăsură cu cele două flacoane de apă de colonie. Nu se mai uită nici măcar dacă polițiștii îl urmăreau ori ba. Polițiștii îi erau indiferenți acum, faptul că era urmărit și toate celelalte. La fiecare secundă, viermii pătrundeau tot mai adânc în

carnea lui Ionescu. Viermii nu dorm niciodată. Viermii sunt precum polițiștii, mereu treji. Joseph Martin simțea că se sufocă.

— Opriți!, strigă la vizitiu.

Era un lipovean, mare cât un munte, cu ochi albaștri.

— Ce miroase în trăsura dumneavoastră?, întrebă profesorul Joseph Martin. Trăsura dumneavoastră pute. Hainele dumneavoastră miros, miroase totul, tot orașul, toată Bulgaria! Ce miroase?

Era ora la care nu erau clienți pentru trăsurile din Sofia. Piețele și străzile erau luminate *a giórno*. Ca poliția să poată vedea tot ce se petrecea ca în miezul zilei. Vizitii din Sofia profită atunci de lipsa clienților, pentru a-și curăța trăsurile și caii.

— Curățăm rănilor cailor, spuse vizitiul. Noaptea avem timp, și atunci dezinfectăm rănilor cailor noștri. Aceasta miroase. Nu e ceva rău. Dacă nu dezinfectăm fiecare zgârietură, pe timp de vară, rănilor se umplu de viermi. Cea mai mică rană se umple de viermi într-o zi, atunci când e cald. Aceasta miroase. Nu e ceva rău.

Vizitiul își ceru iertare. Era miros de crezil cu care vizitii dezinfectau rănilor cailor.

— Calul are o piele delicată, spuse vizitiul. Viermii se așază pe ea dacă nu este îngrijită. Iertați mirosul. E miros de crezil.

Vizitiul dădu să plece. Joseph Martin îi vorbi de crezil. Îi spuse că vrea și el. Vizitiul îi vându pe cel pe care-l avea: o sticlă de un litru, goală pe trei sferturi. Era un lichid negru, gros precum sângele sau uleiul, care mirosea cumplit de puternic, cu toate că sticla era bine astupată.

— Nu găsiți așa ceva în comerț, spuse vizitiul. Îl prepar eu personal. E la fel de bun ca înainte de ocupația sovietică.

Joseph Martin se întoarse acasă cu sticla de crezil și cu cele două flacoane de apă de colonie. Polițiștii se uitau la el și băgară de seamă că avea în mână sticle. A doua zi, vor raporta că profesorul fusese la ambasadă la miezul nopții după băutură. Vor povesti că ducea în mână trei sticle – probabil de whisky ori șampanie.

Acasă, nimeni nu mișca. Vor începe imediat să dezinfecteze rana lui Ionescu cu crezil. Ionescu s-a deșteptat. A lăsat să fie omorâți viermii. N-a protestat. N-a țipat. Crezilul omora viermii pe loc. De cum erau atinși de acest lichid asemănător cu păcura, efectul era imediat. Pe de altă parte, crezilul degaja un miros cumplit, care a deșteptat-o pe Floarea. Ea s-a aplecat pentru a se uita la Joseph Martin, Ivanov și Roxana, cum scot viermii din trupul soțului ei. Îi privea ca și cum ar fi fost vorba de un spectacol. Cu indiferență. Și totuși, ea iubise acest trup. Îl mângâiasse, îl îmbrățișase. Era trupul bărbatului pentru care ea a preferat să moară decât să se despartă de el, trupul bărbatului pentru care refuzase să meargă mai departe. Din acest trup, pe care ea îl iubise, mângâiasse și îmbrățișase, cei trei, acum, smulgeau viermii. Și ei nu-i era frică. Nici lui Ionescu nu-i era frică. Viermele inoculat în creier de musca de la Tropice face ca oamenii să nu se mai teamă de nimic. Oamenii de la Tropice cărora „viermele raționalist” le roade creierul ar trebui să fie astfel. Ei nici măcar nu se mai miră de ceva.

Ionescu privea plaga de deasupra soldului ca și cum s-ar fi uitat la un film. Ii era indiferent și lui. Spuse simplu:

— Dacă aș fi știut că aș fi avut într-o zi viermi, aș fi luat un bidon de petrol. Nu m-am gândit la asta. Cu petrol, i-aș fi omorât.

Se făcu liniște. Ionescu ridică capul. Îi spuse soției sale:

— Tu te-ai fi gândit că într-o zi voi avea viermi?

— Nu, răspunse ea.

Continuă să privească.

VI. Coborârea trupului

25

Acum, plaga lui Ionescu era curată. Ivanov îl pansa. Când Ionescu adormi, profesorul Joseph Martin și Ivanov plecară. Ieșind, Ivanov îi spuse Roxanei:

— Închide ușa și nu deschide nimănui. Rămâi cu ei. Ne întoarcem mâine dimineață. Nu aprinde lumina, ca să nu vadă cineva că sunt oameni în casă.

Profesorul Martin se gândea să meargă să doarmă la Ivanov. În fața casei, polițiștii îl priviră atent. Profesorul se apropie de ei și le ceru un foc. Apoi, spuse:

— Unde am putea găsi ceva de băut la ora asta?

— Vă spun că am de băut acasă, zise Ivanov.

Îl luă pe profesor de braț și opriră o trăsură. Ivanov spuse adresa casei sale cu glas tare, ca să fie auzit de polițiști. Într-adevăr, polițiștii luară o altă trăsură și-i urmară. Apoi, se instalară în fața casei lui Ivanov. Au rămas aici întreaga noapte. Aveau ordin să-l urmărească pe profesor zi și noapte, fără încetare, peste tot.

26

Roxana n-a putut dormi din cauza mirosului de crezil. S-a sculat, a desfăcut un flacon de apă de colonie și a stropit pe covor, pe pățuri, peste tot. Fereastră era deschisă, dar, în ciuda acestui fapt, apa de colonie n-a putut să înlăture mirosul de crezil. Era o apă de colonie de cea mai bună calitate, una dintre cele mai bune, dar n-a putut să înlăture mirosul de crezil, așa cum comunicatele conferințelor diplomatice nu reușeau să înlăture teroarea. Cu toate că se publicau în fiecare săptămână comunicate ale conferințelor de pace ale celor patru

mari, ale celor cinci mari, ale celor cincizeci, jumătate din globul pământesc mirosea a carne torturată, maltrată, macerată. Conferințele celor patru mari puteri, celor cinci mari, celor cincizeci mari, nu foloseau la nimic. Mirosul de carne torturată rămânea pe întreg pământul. Conferințele nu puteau să facă nimic, tot așa cum apa de colonie nu putea să facă nimic acum. Apa de colonie oferită de ambasador era neputincioasă. Mirosul de crezil pătrunsese în pereți și în lemn. Mirosul de crezil impregnase întreaga casă.

27

A doua zi dimineața, aproape de cinci, Roxana l-a acoperit pe Ionescu cu o pătură mai groasă. În timpul nopții, el se culcase pe partea rănită. A vrut să-l întoarcă pe spate. Dar Ionescu nu s-a lăsat întors. Îi lăsase să-i omoare viermii. Acum, nu mai avea viermi. Dar nu voia să se lase întors.

Roxana îl luă în brațe și îl întoarse pe spate. Ionescu nu mai avea viermi. Se lăsă, în cele din urmă, întors de Roxana, fără să protesteze, căci Ionescu murise. Murise de multă vreme. Trebuia să fi fost mort de mai multe ceasuri, căci era țeapăn și rece. Cu toate că scăpase de viermi, el totuși murise. Soția lui dormea în pat, adânc, cu copilul la sân. Ionescu avea același chip ca la venire. Era ca în ajun, ca atunci când era aproape mort.

28

Floarea, soția lui Ionescu, dormea. Dormea în pat, cu sânul gol, cu copilul la sân. La piciorul patului, Ionescu zăcea mort.

Roxana se forță să o deștepte pe Floarea, româncă. Ea se deșteptă brusc, ca la cazarmă. O duse să se spele. Îi dădu o rochie de-a Monicăi, o pereche de ciorapi, o pereche de pantofi, toate ale Monicăi. Apoi, îi spuse ceea ce era mai important. Roxana își adună toate forțele și-i spuse Floarei româncă:

— Aici sunteți la prieteni. Trebuie să fii tare. Vă vom ajuta... Soțul tău a murit. A murit în această noapte.

Erau în hol. Roxana își așezase mâna pe umărul Floarei. Româncă avea un umăr rotund și puternic, dar acest umăr devenise moale, ca și când

ar fi fost de ceară. Toată carnea Floarei româncă se muiase și cădea încet în jos. Trupul ei se lăsa chircit ca o rochie ce alunecă de pe un umeras. S-a prăbușit fără să spună un cuvânt, fără zgomot, încet, la fel ca o rochie dintr-o bucată.

— V-am spus că sunteți prietenii mei, zise Roxana. Trebuie să fii curajoasă.

Floarea, româncă, era curajoasă. Își sărută soțul pe frunte. Îi șterse buzele cu batista sa. Erau semne pe buzele sale, semne ale luptei pe care o dăduse împotriva morții. Floarea le șterse. Îl îmbrățișă. Ceru un pieptăn Roxanei și, îngenuncheată, îl pieptănă pe soțul ei mort.

Apoi, făcu toaleta copilului ei, și coborî în stradă cu copilul și cu Roxana. Mergea printre oameni, cu copilul în brațe, la fel ca oricare altă femeie.

29

Roxana și Floarea intrară în sala de curs a Institutului de Antropologie. Roxana voia să-l anunțe cât mai repede de moartea lui Ionescu.

Profesorul Joseph Martin, Ivanov și unul dintre colegii lor stăteau la o masă în mijlocul sălii. Erau examenele de sfârșit de an. Profesorul Joseph Martin prezida comisia.

Roxana și Floarea luară loc printre studenți. Copilul lui Ionescu începu să plângă. Studenții se întoarseră către Floarea. Roși. Îi era rușine că fiica sa plângea într-o facultate. Se desfăcu la piept. Dezveli sânul și începu să o alăpteze pe fetiță. Fetița lui Ionescu nu mai plângea acum.

Comisia punea întrebări unei tinere. Unei frumoase studente. Își luase ca subiect o temă oficială. Partidul impunea pentru examene o listă de subiecte politice tuturor facultăților. Studenta examinată avea ca temă: *Cele dintâi societăți ruse și Occidentul*. Ținea în mână un caiet și citea:

„Occidentul a încercat să transforme Rusia într-o colonie apuseană încă de la formarea statului rus. Nereușind să cucerească Rusia pe calea armelor, Occidentul a încercat să o colonizeze prin forță: a încercat să-i creștineze pe ruși ca să-i poată supune. Rușii se vor opune cu îndârjire evanghelizării. Ei știau că odată ajunși creștini vor fi dați, cu mâinile și picioarele legate, misionarilor, episcopilor și preoților din Occident,

care vor pune mâna pe toate bunurile și pe toate bogățiile Rusiei. Rusia creștinată ar fi încetat să existe. Ea ar fi fost guvernată pe propriul ei pământ de agenți religioși occidentali. Cu puțin înainte de anul 1000, Occidentul a declanșat o nouă ofensivă în vederea cuceririi Rusiei. Au întreprins o blocadă economică împotriva Rusiei și au interzis corăbiilor rusești accesul în Marea Mediterană. Prințul Vladimir a văzut că nu putea să reziste acestei blocade. El a recurs la tratative cu Occidentul, cerând îngăduința de a face în continuare comerț pe mare. Occidentul a răspuns rușilor că blocada va fi ridicată cu două condiții:

Rușii trebuiau să renunțe la fetișism și la adorarea idolului lor, pe care îl numeau Perun. Acest idol al rușilor își avea statuia sa în toate orașele. Occidentul a cerut ca statuile lui Perun să fie distruse, aruncate în apă, și ca toți rușii să vină să scuipe pe statuile idolului lor. Era prima condiție a Occidentului.

Cea de-a doua condiție a fost ca rușii să se boteze și să devină creștini. După realizarea acestor două condiții, nu doar că Occidentul va ridica blocada economică, dar, mai mult, va oferi Rusiei avantaje financiare dintre cele mai importante. Rușii le vor accepta pentru binele patriei lor. În anul 968, ei vor distruge toate statuile lui Perun. Idolul a fost spart, acoperit de flegmă, călcat în picioare și aruncat în Volga. Rușii care încercau să mai pronunțe numele idolului lor fără să scuipe și fără să spună: «Perun era un criminal și un scelerat», erau condamnați la moarte. Occidentul era mulțumit. Occidentul credea că a câștigat o mare bătălie și a pus mâna pe Rusia. După distrugerea idolului rus, Occidentul a organizat o adevărată armată de misionari, de episcopi, de diaconi, de mitropoliți, care trebuiau să meargă în Rusia pentru evanghelizare. Occidentul se pregătea să invadeze Rusia cu această armată de evangheliști. Dar Vladimir a închis frontierele. Niciun misionar nu a putut să intre în Rusia. Occidentalii vor spune rușilor că nu vor putea deveni creștini fără preoți și fără obiecte de cult. Vladimir n-a răspuns, dar el nu a permis misionarilor să intre pe pământurile sale. A întreprins o expediție spre miazăzi, a cucerit câteva mănăstiri și câteva biserici. A luat ca pradă de război toate obiectele de cult necesare creștinării. A făcut prizonieri câteva zeci de preoți pe care i-a adus târâți în lanțuri la Kiev. Occidentul nu înțelegea ce voiau să facă rușii. Occidentul n-a înțeles niciodată ce-au vrut să facă rușii.

Într-o zi, Vladimir a dat un decret: a doua zi toți rușii trebuiau să se prezinte pe malurile Niprului ca să devină creștini. Celui care n-ar fi venit ca să primească Botezul i s-ar fi tăiat capul. Cronicarul Nestor a păstrat textul acestei proclamații:

«Cel care mâine în zori nu va veni pe malul fluviului, fie bogat, fie sărac, fie cerșetor ori lucrător cu ziua, va fi considerat rebel și trădător.»

A doua zi dimineața, toți rușii, chiar și pruncii veniți pe lume în acea noapte, chiar și bolnavii aduși pe tărgi, erau pe malul fluviului Nipru. Vladimir a ordonat poporului rus să rămână complet gol. Rușii s-au dezbrăcat și au rămas goi pe de-a-ntregul. Apoi, Vladimir le-a ordonat să intre în apă. Niprul s-a umplut de trupuri goale. Preoții captivi au fost aduși pe malurile fluviului. Ei au fost îmbrăcați în hainele luate ca pradă de război, și Vladimir le-a ordonat să-i boteze pe rușii care așteptau în apă. Și preoții captivi vor celebra pe mal slujba Botezului. În mai puțin de o jumătate de oră, toți rușii au devenit creștini. În întreaga Rusie nu mai erau decât creștini.

Vladimir a spus occidentalilor că cele două condiții au fost împlinite. Idolul era distrus, rușii erau creștinați. Occidentul a înțeles atunci că rușii erau înțelepți. Niciun preot occidental n-avusese permisiunea să intre în Rusia, dar nu se putea spune că Rusia nu era creștină. Formele erau respectate. De altfel, Vladimir însuși, care mai apoi a fost canonizat, și al cărui praznic este celebrat pe 15 iulie, și-a păstrat cele două mii de neveste și de concubine ale sale. Rusia a devenit creștină fără să devină sclava Occidentului.

Rusia este, de altfel, unul dintre ultimele popoare care s-au creștinat, în anul 1000 după Hristos, și ea este primul popor care s-a despărțit de creștinism, în masă, pe 15 octombrie 1917. Intrarea Rusiei în lumea creștină a fost dictată de motive economice. Aceasta e totul.”

Profesorul Joseph Martin asculta această lectură copleșit. Ambasadorii occidentali, care în anul 1000 după Hristos au vrut să creștineze Rusia, semănau cu ambasadorii occidentali, care în 1956 voiau să o democratizeze. Era vorba și de această dată de idolul spart, de convertire. Atunci a fost vorba de statuia lui Perun, de această dată de cea a lui Stalin. Occidentul cerea fără încetare rușilor să distrugă statui,

în anul 1000, era vorba de convertirea la creștinism, în 1956, se vorbea de convertirea la democrație. În anul 1000, rușii respectaseră convertirea *ad litteram*, dar în felul lor. Astăzi, rușii respectau convențiile încheiate cu occidentalii la conferințe, dar tot în felul lor. În acest timp, oamenii se umpleau de viermi. Se publicau comunicate ce afirmau că Rusia este o democrație. Diplomații se felicitau. Era la fel ca în anul 1000. Comunicatele anunțau că Rusia a devenit creștină, omițându-se să se spună că preoții care celebraseră Botezul erau prizonieri, că obiectele de cult erau pradă de război și că rușii intraseră în apă amenințați fiind cu moartea.

— Puteți să-mi lăsați acest text?, întrebă Joseph Martin. E un text remarcabil. Aș vrea să-l ofer unui prieten...

Scrise pe o foaie de hârtie:

„Excelență, textul pe care vi-l trimit alăturat este opera unei studente. El ar putea să vă fie folositor în întreprinderea Excelenței Voastre de convertire a rușilor la democrație. Datele și faptele sunt riguros de exacte. Astfel s-au petrecut lucrurile. Ai crede că se întâmplă astăzi. Puteți să aflați detalii și să le verificați în *Cronica rusă* pe care o veți afla în orice bibliotecă. Pentru a vă ușura cercetările vă semnalez ediția franceză a acestei cronică numite *Cronica lui Nestor*, tradusă după ediția imperială de la Sankt Petersburg. (Manuscrisul de la *Königsberg*, editat la Paris de *Heideloff et Campé* în 1834.) Pasajele referitoare la convertirea rușilor și la distrugerea idolilor se află în tomul I, paginile 118 și următoarele..

Incredință plicul unui salariat de la Institut.

Acum, un student se afla înaintea comisiei. Floarea, româncă, nu înțelegea nimic din ceea ce auzea. Nu cunoștea bulgara. Se gândea la soțul ei mort. O întrebă pe Roxana:

— Vom putea să-l îngropăm fără acte de identitate?

— O să vorbim cu profesorul și cu soțul meu despre asta, spuse Roxana.

— Ar fi cumplit dacă n-am putea să-l îngropăm, spuse româncă. Nu cred că vom putea să-l îngropăm fără acte. Morții trebuie să aibă acte de identitate. El nu are.

Floarea a început să plângă. Studenții se întoarseră către ea. Nu știau de ce această femeie plângea. Dar Floarea avea motive să plângă. Nu poți să înmormântezi un mort fără acte de identitate. Deci, mortul ei nu va fi înmormântat. Era cu neputință...

— Liniște!, strigă un student.

Floarea deveni dintr-odată contrariată. Nu se plânge într-o facultate!

30

Roxana Ivanov, Floarea și profesorul Joseph Martin vor discuta îndelung în biblioteca Institutului. În apartament îi aștepta mortul. Trebuia să-l înmormânteze. Orice mort așteaptă să fie înmormântat.

— Polițiștii erau în fața casei când ați plecat?, întrebă profesorul.

Roxana nu știa. Nu știa dacă polițiștii o urmăriseră pe ea și pe româncă până la Universitate.

— În orice caz, sunt aici, spuse Ivanov. Fumează și se plimbă pe stradă, prin fața facultății.

Să-l scoată pe Ionescu din casă era dificil. Coborârea de la etaj ar fi fost mai grea decât coborârea de pe cruce. Când Iosif era pe cruce, celălalt Iosif, cel din Arimateea, s-a dus la Estado, la Pilat, și i-a cerut îngăduința să-l dea jos pe cel mort de pe cruce. Și Estado-Pilat i-a permis lui Iosif din Arimateea să-l îngroape pe cel mort. Joseph Martin, dacă s-ar fi dus la Estado, ar fi fost arestat. Nu avea permisiunea să coboare mortul de la etaj. Mortul său trebuia să rămână la etaj.

— Trebuie să-l coborâm astăzi, spuse Ivanov. Coborârea de la etaj va fi ușoară, dar trebuie să găsim o soluție pentru a-l înmormânta. Avem nevoie de un cimitir și de un preot.

Toți trei se gândeau că ar fi fost o mare fericire dacă ar fi putut afla un cimitir și un preot. Mai ales un cimitir: va fi cel mai greu.

— Părintele Lavrenti ne va ajuta, spuse Joseph Martin. Un preot înțelege mai bine decât un laic acestea. Părintele Lavrenti ne va ajuta să aflăm un cimitir ca să-l îngropăm pe Ionescu. E cald. Dacă nu-l coborâm de la etaj, mirosul va atrage atenția vecinilor.

Ieșiră. Polițiștii îl vor urma. Dar nu le mai păsa de polițiști. Își recăpătaseră curajul.

Se îndreptau toți patru către Mitropolie. În liniște, cu polițiștii pe urmele lor. Era cald. Ivanov se descheie la sacou.

31

— Părintele Lavrenti a plecat în misiune, spuse un tânăr preot de la Mitropolie. Eu sunt înlocuitorul său. Puteți să-mi spuneți mie, ca unui duhovnic.

Înlocuitorul părintelui Lavrenti era unul dintre preoții numiți de guvern, un polițist în sutană. Cel mai bun loc în care se pot culege informații prețioase pentru securitatea statului progresist e biserica. Lucrul de căpătâi este de a numi duhovnici polițiști specializați în colectarea de informații. Se vedea în felul lor de a cere informații că înlocuitorul părintelui Lavrenti era un specialist.

— Părintele Lavrenti a spus că va pleca peste o săptămână, zise profesorul Martin. Am vorbit cu el ieri la prânz. Mi-a spus că nu va pleca decât peste opt zile.

Polițistul în sutană surâse.

— Era vorba de ceva urgent, spuse el. Știți că totul s-a schimbat acum. Biserica și-a recăpătat locul ei. Loc care trebuie să fie doar al său. După moartea lui Stalin, Biserica e din nou liberă. Nimeni nu moare fără asistența clericului. Părintele Lavrenti este capelan al închisorilor.

— Știu, spuse Joseph Martin. Dar, dacă ar fi plecat, m-ar fi prevenit.

— Era urgent, spuse preotul. Au fost câteva execuții în această dimineață. Era nevoie de un preot. Conform angajamentelor luate de Biserica Bulgară față de puterile occidentale privitor la libertatea cultului. A plecat cu noaptea-n cap. Execuțiile au loc la ora cinci dimineața. A trebuit să plece urgent.

Profesorul Joseph Martin plecă. Nu mai avea nimic de spus. Părintele Lavrenti putea să lipsească mai multe zile. Era singurul capelan de închisoare. Trebuia să asiste la toate execuțiile din Bulgaria. Acest artist, acest sfânt trebuia să asiste la toate execuțiile, oriunde ar fi avut loc,

căci acum libertatea cultului domnea în întreaga Bulgaria, conform convențiilor încheiate cu țările occidentale. Pentru a-l trimite pe părintele Lavrenti să asiste la toate execuțiile, Bulgaria primise de la puterile occidentale proiectoare, arme, coca-cola și șampanie. Conform convențiilor de coexistență pașnică, începea o nouă eră. Pacea mondială era consolidată. Comunicatele oficiale anunțau marile succese ale Occidentului și înțelegerea de care dădeau dovadă rușii. Era un triumf al democrației occidentale. Rusia se convertise la democrație. Misiunile părintelui Lavrenti erau o dovadă în acest sens.

32

Când au ieșit de la Patriarhie, cei doi polițiști l-au salutat pe preot. Era unul dintre colegii lor. Un coleg care nu va mai purta niciodată haină de piele ca ceilalți. După ce l-au salutat pe colegul lor în sutană, polițiștii au mers în urma grupului.

— Nu trebuie să stăm împreună, spuse Joseph Martin Roxanei. Luați-o pe româncă la voi. Aveți grijă de ea. Eu mă duc cu Ivanov.

Roxana o luă pe Floarea de braț și ajunseră împreună în stația de autobuz.

Polițiștii îi depășiră pe Ivanov și pe profesor. Li surâseră profesorului.

— Un om viu e mai ușor de deplasat, spuse Joseph Martin. Pe cei vii poți să-i ascunzi. Am ascuns pe mulți. Nu știam că e atât de greu să ascunzi un mort.

Ivanov se gândea. Căuta o soluție.

— Totuși, există o soluție, spuse profesorul Joseph Martin. O singură soluție. Trebuie să o acceptăm. N-avem de ales. Cu curaj, cu demnitate.

33

Profesorul Joseph Martin și prietenul său Ivanov urcară din nou scara apartamentului. Prin crăpăturile ușii, mirosul de crezil și mirosul de carne putredă ajunseseră deja pe palier.

— E un miros ce atrage atenția, spuse Ivanov. Trebuie să-l coborâm de aici. Orice locatar ar putea să se plângă la poliție de mirosul ciudat ce

vine din apartamentul dumneavoastră.

În cameră, pe lângă mirosul de crezil, se simțea un miros dulceag, dezgustător, de apă de colonie. Era cel mai neplăcut. Mirosul rănii intrate în putrefacție a lui Ionescu, amestecat cu mirosul de crezil, parfumul de apă de colonie, îi pătrundea în măruntaie. Joseph Martin deschise larg fereastra. Trase în piept aerul de afară și se uită la cei doi polițiști. Ferestrele apartamentului lui Joseph Martin erau larg deschise. Un miros de soare, un miros de copaci pătrundeau acum în cameră. Un vânzător de iaurt trecu prin fața casei. Profesorul îl prinse pe Ionescu de cap.

— Ia-l de picioare, spuse Joseph Martin.

Ivanov îl luă pe mort de picioare. Îl așezară în pat. Rana era pansată, așa cum îl lăsaseră. Nu-i scosese rănsamentul, cu toate că Ionescu nu mai avea nevoie de pansament la rana sa.

— Trebuie să-i încheiem pantalonii. Trebuie să-l îmbrăcăm cum se cuvine, spuse profesorul.

Profesorul și Ivanov trecură chilotul celui mort pe deasupra pansamentului. Îl încheiară la pantaloni. Ionescu avea o curea de material plastic. La fel ca cele purtate de Joseph Martin și Ivanov. Și în România bărbații purtau astfel de curele. Pantalonii lui Ionescu aveau aceeași croială sovietică. Ivanov închise gulerul cămășii. Îl îmbrăcă pe mort cu haina sa. Acum, că era mort, Ionescu nu mai mirosea atât de puternic. Mirosea mai puțin ca în ajun. Viața mirosea. Cum viața înăbușită, macerată, plecase, carnea mirosea mai puțin. Îi așezară picioarele lui Ionescu drept, ca la armată, apoi, îi încrucișară brațele pe piept. Profesorul luă icoana Maicii Domnului de pe peretele de la răsărit și o așeză pe pieptul lui Ionescu. Ionescu avea chipul destins. Totul se sfârșise.

Profesorul își făcu semnul crucii. La fel și Ivanov. Profesorul luă servieta sa. Scoase cărțile și actele care se găseau aici. În locul lor puse o perie de dinți, și o cutie mică cu praf de dinți. Puse, de asemenea, o pijama, o cămașă, o pereche de șosete, portretul Monicăi, portretul mamei sale. Privi apartamentul în care locuise zece ani împreună cu Monica. Urma

să-l părăsească pentru totdeauna. Îl ceda lui Ionescu. Mortul avea mai multă nevoie decât el de un apartament.

Profesorul Joseph Martin se așează la masă, luă o foaie de hârtie și scrisese:

„Domnule comisar, există un cadavru în apartamentul meu. Vă rog să faceți cele de cuviință. – Profesor Doctor Joseph Martin, directorul Institutului bulgar de Antropologie.”

Așeză scrisoarea într-un plic.

— În acest fel, Ionescu va fi coborât de la etaj, spuse Joseph Martin. Tu vei avea grijă de Floarea și de copil. Eu duc scrisoarea comisarului și apoi dispar. Eu, care am salvat atâția oameni, voi reuși, desigur, să mă salvez la rândul-mi...

Ivanov era un bărbat. Un bărbat puternic. Dar începu să plângă. Își amintea că auzise mai înainte aceste cuvinte: *Dacă Tu ești Mântuitorul, mântuiește-Te pe Tine însuși. Coboară de pe Cruce și vom crede...* Dar Iisus nu a coborât de pe Cruce. Cu toate că El salvase lumea. Nu S-a salvat însă pe Sine însuși...

— Dacă părintele Lavrenti ar fi fost aici, am fi putut să-l înmormântăm pe Ionescu, spuse Ivanov. Acum, Ionescu nu va mai fi înmormântat. Îl vor duce la morgă, îi vor face mai întâi autopsie, apoi îi vor păstra scheletul la Facultatea de Medicină. Ionescu va aștepta învierea morților și învierea cărnii într-o vitrină de la facultate. Va aștepta într-o vitrină ca să învie iarăși carnea lui. Îi va trebui pentru aceasta răbdare... Iisus a fost coborât de pe cruce de Iosif și așezat în mormânt. Ionescu va fi coborât de polițiști la subsolul de la morgă. Nu mâini de oameni, ci mâini de polițiști îl vor coborî de la etaj. Nu-l vor unge cu aromate. Îl vor ciopârți, făcându-i autopsia. Apoi, îl vor fierbe ca să desprindă carnea și să recupereze scheletul. Pentru aceasta, există cazane speciale...

Joseph Martin nu avea puterea să se despartă de Ionescu și de apartament.

— E tot ceea ce pot să fac pentru tine, Ionescu, spuse el. Iosif din Arimateea a putut să facă mai mult pentru un prieten mort. Joseph Martin nu poate să facă mai mult. Nu poate decât să te dea poliției, ca tu să fii fiert, mort, și apoi să fugă...

Joseph Martin spuse încă:

— Sunt un om civilizat, nu pot să fug fără să-mi iau rămas bun de la Excelenta Sa Estado.

Scrise:

„Excelență, apa de colonie pe care mi-ați oferit-o nu mi-a fost de niciun folos. Omul a murit. A murit în apartamentul meu. Am informat, așadar, poliția, ca să vină să-l ridice. N-aș ști unde să-l înmormântez și nu pot să rămân cu el. Dispar. Trebuie să mă ascund. Comunicatul oficial, anunțând moartea unui om în apartamentul meu, va conține, fără îndoială, o aluzie la responsabilitatea ce o port. Aș putea fi acuzat de uciderea lui Ionescu. El va fi aflat în patul meu, ucis de un glonț. Oficial, aș putea fi așadar acuzat. Dar dumneavoastră, dumneavoastră știți că Ionescu a murit pentru că el n-a putut fi salvat cu apă de colonie. Nu mai folosiți niciodată apă de colonie în cazuri grave, Excelență. E un timp pentru apa de colonie și e un timp în care ea nu trebuie utilizată. Când e vorba de viermi, de plăgi profunde, apa de colonie e la fel de nefolositoare ca și conferințele diplomatice... Rămas bun!”

34

Cei doi polițiști îl urmăriră pe profesorul Joseph Martin, care puse cele două scrisori în cutia poștală și se îndreptă apoi către facultate cu prietenul său Ivanov ducându-și servieta sa.

— Măine dimineață, poate chiar în această după-amiază, poliția îl va coborî pe Ionescu de la etaj, spuse profesorul. Pune-o pe româncă la adăpost. Vor veni să facă percheziție și la tine. Ai grijă.

Ivanov era copleșit de emoție. Abia putea să-și oprească lacrimile.

— Și eu voi fugi împreună cu Roxana, spuse el.

Ajunseră la Institut. Profesorul apucă pe culoarul care ducea la subsol, apoi ieși într-o curte pe scara de serviciu. Acolo nu mai erau polițiști. Strânse mâna lui Ivanov și-i întinse tabachera sa de cireș acoperită de creștături.

— Fă întotdeauna ca Sfânta Veronica și marinarii, spuse el. Asta e tot. Este singura cale de mărire și de puritate. E singura cale omenească,

singura cale bună. Cel care salvează un om salvează întreg universul. Doar Estados, doar diplomații cred că mai întâi trebuie să salveze universul pentru ca mai apoi să salvezi un om. Rămâi cu bine! N-am putut să-l salvăm pe Ionescu. Nu e nicio creștătură pe tabacheră pentru el. Dar salvează-i pe Floarea și pe copil. Mai rămân încă două creștături de gravat. Fă-le...

Profesorul Joseph Martin pleacă cu intenția de a părăsi Bulgaria și de a ajunge în capitala sa din Occident, acolo unde oamenii nu sunt devorați de viermi de vii. Trebuia să ajungă în Occident, acolo unde oamenii așteaptă învierea cărnii în mausolee de piatră, în panteonuri, sub blocuri de marmură, și nu în pântecele viermilor.

VII. Pilat se spală pe mâini cu apă de colonie

35

Joseph Martin a fost arestat la frontieră. Era acuzat de mai multe crime. Așa cum îi spusese ambasadorul, bulgarii întocmiseră pe numele lui un dosar voluminos. Era, printre altele, acuzat de moartea lui Ionescu. Comunicatul oficial, relatând moartea lui Ionescu, era limpede:
Profesorul Joseph Martin a dispărut după ce a împușcat un necunoscut.

Profesorul Joseph Martin, încătușat, a fost transferat la închisoarea Jilava.

Profesorului Joseph Martin nu-i era teamă de moarte, ci avea o cumplită teamă de tortură. După ce gardianul l-a dus în celula sa și a închis ușa de fier, i-a spus prin vizetă:

— Tu, care ai salvat atâția oameni de la închisoare și de la moarte, salvează-te acum pe tine!

— Nu e nevoie, spuse Joseph Martin.

— Când vulpea nu poate să ajungă la struguri, spune că ei sunt acri, zise gardianul. De aici, nimeni nu iese viu. Ești în sectorul condamnaților la moarte, cu toate că nu ești încă condamnat. Dar vei fi. Pe veneticul, pe Ionescu al tău, de ce l-ai pus la pământ? De ce nu l-ai salvat pe ultimul individ?

36

În timp ce gardianul vorbea cu Joseph Martin, părintele Lavrenti se afla în biroul comandantului închisorii. Părintele Lavrenti era un sfânt. Sfinții au ameteți și ei, ca și ceilalți oameni. Sfinții tremură uneori de teamă, ca toți ceilalți oameni. Părintele Lavrenti asistase în acea dimineață la fortul Jilava la șase execuții. Se rugase pentru condamnați, îi mărturisise și-i împărtășise, dar tremura.

Acum, se afla în biroul comandantului, un birou de cazarmă, cu o masă de lemn, cu scaune de lemn, un telefon, cu portretele lui Lenin și Karl Marx.

— Am observat acum zece minute un prieten apropiat. A fost arestat. A fost adus aici. Aș putea să-i vorbesc câteva clipe?

— Bineînțeles, capelane!, spuse comandantul.

— Cum îl cheamă?

— Joseph Martin, răspunse părintele Lavrenti.

Comandantul chemă un furier.

— Nou-venitul e un condamnat la moarte?

— Un moment, să verific, spuse furierul... Nu încă... Va fi judecat peste patruzeci și opt de ore. Va fi sigur condamnat la moarte.

Furierul plecă. Părintele Lavrenti se uită la comandant. Aștepta să afle unde l-ar putea vedea pe Joseph Martin.

— E unul dintre prietenii dumneavoastră apropiați.

— Un prieten apropiat. Un mare savant, spuse părintele Lavrenti.

— Bun, zise comandantul. Puteți să vorbiți cu el toată noaptea. Vă dau autorizație să vorbiți cu el opt ore. Fix.

Comandantul se ridică. Strânse mâna părintelui Lavrenti.

— Nu știu unde este celula lui, spuse cu candoare părintele Lavrenti. Aș putea să fiu însoțit?

— Veți fi căutat, spuse comandantul. Mâine seară la ora nouă cineva va veni și vă va conduce. E perfect legal.

— Nu pot, dar, să-l văd acum?

— Comandantul se întunecă la chip. Îl privi pe părintele Lavrenti cu un aer de reproș.

— Opt ore nu vă ajung? Vreți, mai mult, să-l vedeți imediat?

Părintele Lavrenti primi un avertisment sever. După moartea lui Stalin, guvernul făcuse anumite concesii cerute de Occident. Între altele, guvernul acceptase ca toți condamnații la moarte să fie asistați de Biserică dacă doreau.

— Ați fost angajat aici doar pentru a-i asista pe condamnații la moarte. De ajuns. Acordându-vă această favoare, se poate demonstra că există libertate religioasă. Nu trebuie să cereți mai mult. Vă plângeți poate că nu aveți destui credincioși? Vreți mai mulți clienți?

— E un prieten apropiat, spuse părintele Lavrenti. Nu vă cer aceasta în calitate de capelan.

— Sperați ca prietenul dumneavoastră să fie condamnat. Va fi, de altfel, sigur. Veți putea vorbi cu el timp de opt ore. Conform regulamentului. Mâine, între ora nouă seara și cinci dimineața, veți putea dormi lângă el în celulă. De ce vă plângeți? Preoții n-au dreptul să facă prozeliți decât printre condamnații la moarte, opt ore înainte de execuție. Dacă prietenul dumneavoastră ar fi fost condamnat la muncă forțată pe viață, ați fi putut să vă plângeți, căci, în astfel de cazuri, n-ați fi putut să-l vedeți. Dar întâmplarea face ca el să fie la dispoziția dumneavoastră începând de mâine seară. De mâine seară va fi un om căruia îi mai rămân opt ore de trăit și veți putea să-l țineți în brațe vreme de opt ore, așa cum face un prieten adevărat. Cu bine! Libertate religioasă, da, dar cu măsură... Există o limită în toate. Noi v-am dat condamnații la moarte și acum, voi, preoții, îi vreți și pe alții? Prea mult. E prea mult...

Părintele Lavrenti își lăsa servieta cu obiectele de cult în celula sa și ceru o mașină ca să meargă la Sofia. Voia să ceară ajutorul ambasadorului Pilat. Ambasadorul avea datoria să intervină în favoarea lui Joseph Martin. Era meseria sa. Trebuia să ceară amânarea procesului. Trebuia să ceară transmiterea dosarului, să ceară un avocat străin. Un ambasador are atâtea pârghii! Trebuia să se folosească de influența sa pentru a-l salva pe Joseph Martin de la moarte.

— Mașina așteaptă, spuse intendentul. Plecați cu un convoi de pușcăriași. Vă vor lăsa la Sofia. Iar în această seară, la ora nouă, vă vor lua înapoi. Mâine, vom avea alte colete de despachetat. Alte capete de dat jos. În această noapte, veți avea încă de muncă. Nu știam că un preot are o sarcină atât de grea...

Intendentul continuă:

— Apropo de muncă, înainte de a pleca, mergeți să vă rezolvați problema cu plata onorariilor.

— Ce onorarii?, întrebă părintele Lavrenti.

— Pentru fiecare execuție, cei care participă la aceasta au dreptul la o primă și la plata orelor suplimentare.

— Nu vreau nicio primă, spuse părintele Lavrenti.

— Toți cei care iau parte efectiv la o execuție au dreptul la plata orelor lor suplimentare și la o primă specială. Capelanul este înscris pentru o primă aproape egală cu cea a călăului. Aveți noroc: e o primă frumoasă. Plus cele opt ore suplimentare de lucru de noapte! Am văzut că ați petrecut întreaga noapte în celulă, opt ore întregi. Aveți, deci, dreptul la plata acestora. E firesc. Călăul și dumneavoastră sunteți cei care îl atingeți cel mai de aproape pe condamnat, până în ultima clipă...

— Nu vreau niciun salariu!, spuse părintele Lavrenti.

— Trebuie să-l acceptați, zise intendentul. Dacă nu acceptați, vom auzi spunându-se la radio America, ori la radio Londra, ori la radio Paris că preoții sunt tratați prost în Bulgaria, că nu există libertate religioasă. Că

munca preoților nu este remunerată. La noi, munca este plătită. Chiar și cea a preoților.

— Nu vreau nimic!

— Veți face ceea ce vreți cu acești bani și cu prima. Puteți să-i aruncați, dar trebuie să semnați că i-ați primit, ca hârtia ce probează că munca dumneavoastră a fost plătită să rămână la dosar, la biroul intendentului.

Părintele Lavrenti primi două sticle de țuică, două pachete de țigări, două pâini, un kilogram de zahăr, un pachet de unt și o mare sumă de bani. A trebuit să semneze borderoul de inventar.

38

Sosind la ambasadă, părintele Lavrenti avea dureri de cap. Îl puse la curent pe ambasadorul Pilat cu cele întâmplate.

Era târziu. Ambasadorul mergea la o recepție. Era grăbit. În ciuda acestui fapt, l-a ascultat cu atenție pe părintele Lavrenti, apoi i-a spus:

— Mi-am făcut datoria. L-am prevenit pe Joseph Martin. Nu mai pot să fac nimic pentru el. Acum, este în mâinile bulgarilor. Bulgarii să facă ce-or vrea!

— Acest om n-a făcut niciun rău, Excelență, spuse părintele Lavrenti. Acest om a salvat de la moarte câteva sute de semeni ai săi. Le-a aruncat un colac de salvare. Le-a întins o mână de ajutor. N-a comis nicio crimă.

— Bulgarii pretind că, după legile lor, e o crimă, spuse ambasadorul.

— Dumneavoastră știți că nu este o crimă!

— E în mâinile bulgarilor, rolul meu s-a încheiat. Mă spăl pe mâini.

Ambasadorul Pilat a spus cu o asemenea convingere că se spăla pe mâini, încât după plecarea părintelui Lavrenti a intrat la baie și chiar s-a spălat pe mâini.

S-a spălat mai întâi cu apă și cu săpun. Apoi, când i s-au părut curate, ambasadorul s-a mai spălat încă o dată, cu apă de colonie.

A turnat multă apă de colonie.

Pe amândouă mâinile.

Paris, 1956

Păcatul capital al lui Joseph Martin, eroul acestei fascinante cărți a lui Gheorghiu, a fost refuzul său de a întinde o mână de ajutor unui fugar căutat de poliția politică – păcat ce l-a marcat mai bine de un deceniu și pe care va jura să nu-l mai săvârșească... După unsprezece ani petrecuți în spatele Cortinei de Fier – acolo unde l-a condus o misiune antropologică începută pe țărmurile Mării Negre –, în chiar ajunul mult așteptatei sale întoarceri în patrie, în apartamentul lui din Sofia sunt aduși un român rănit, soția și copilul lor. Astfel, începe povestea lumii separate aproape jumătate de veac de Occident, lumea *Sacrificaților Dunării*.

În stilul deja consacrat prin *Ora 25*, Gheorghiu stabilește în carte o paralelă între ultimele zile de viață ale eroului său și Pătimirile lui Hristos. În capitole precum *Rana din coastă*, *Aștept învierea trupului*, *Pilat se spală pe mâini cu apă de colonie*, marele scriitor al exilului românesc condamnă deschis Occidentul, salvat de hidra roșie prin sacrificarea a milioane de oameni din Răsărit...

editura
Σοφία

www.sophia.ro
ISBN: 978-973-136-727-9

9 789731 367279

Notes

[←1]

„Ora albastră”, ceasul crepuscular, aproape ireal.